

Tímár Árpád

MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ FIGURÁLIS KÉPEINEK ÉRTELMEZÉSE A KORABELI SAJTÓBAN

Mednyánszky Lászlót mind a szakmai közvélemény, mind a nagyközönség hosszú évtizedeken át elsősorban tájképfestőként tartotta számon. Ennek több oka is lehetett. Az egyik nyilvánvalóan az, hogy tájképeit pályakezdésétől élete végéig elismeréssel fogadta a közönség, s a szakmai kritika is szinte kivétel nélkül méltányolta teljesítményét.

Már párizsi bemutatkozásakor, 1876-ban a magyar tájképfestészet nagy reményegeként méltatták kiállított művét: „ő az első, ki alapos tanulmányai tárgyává tette az eddig festőileg nem méltányolt és teljesen elhanyagolt felső-magyarországi kárpáti tájképet. [...] Mednyánszky tájképe nagyszabású, egészen önálló, [...] becsületet fog szerezni a magyar festészetnek és a kárpáti tájfestménynek”¹ – írta Pasteiner Gyula.

Első hazai kiállítási szereplésekor, 1877-ben, az Andrássy úti Múcsarnok megnyitó tárlatán szintén a „szép jövőjű tájképfestők”² sorában emlegették. Később is többször hangsúlyozták kitüntetett pozícióját. „Tájképfestőink közt egészen sajátos jelenség báró Mednyánszky László”³ – írta 1884-ben a kor egyik legtekintélyesebb kritikusa, Szana Tamás. Keleti Gusztáv „ritka finom érzésű tájfestő”⁴-nek nevezte Mednyánszkyt. Szendrei János szerint „igazi tájképfestőművész az istenek kegyéből”⁵.

Mednyánszky 1896-ban rész vett a városligeti Múcsarnok avató kiállításán is. Ekkor többek között Alexander Bernát méltatta tájképeit: „a legkiválóbb bizonyára Mednyánszky”⁶ – írta. Lyka Károly 1901-ben nevezte „a legnagyobb magyar tájképfestő”⁷-nek. Szinte valamennyi kiállítási szereplése nyomán elhangzott hasonló méltatás. 1903-ban Malonyay Dezső tartotta fontosnak, hogy deklarálja: Mednyánszky a „magyar tájképfestés mestere és büszkesége”⁸. Fülep Lajos szerint is „igazán

¹ Pasteiner Gyula: Magyar festőművészek Párizsban II. *Kelet Népe*, 1876. április 13. 1.

² P. Gy.: A múcsarnok kiállítása. *Családi Kör*, 1877. december 9. 1159.

³ Szana Tamás: Az őszi tárlat II. *Nemzet*, 1884. november 14. 2.

⁴ Keleti Gusztáv: *Festészet és szobrászat a budapesti 1885-ki Országos Általános Kiállításon*. Budapest, 1886. 37.

⁵ Szendrei János: A múcsarnokból. *Pesti Napló*, 1886. október 1. [1.]

⁶ Alfa [Alexander Bernát]: A műkiállítás. *Budapesti Hírlap*, 1896. június 16. 1-2.

⁷ Lyka Károly: Húsvéti műmellékletünk. *Uj Idők*, 1901.

⁸ Malonyay Dezső: A Múcsarnokban. *Budapesti Hírlap*, 1903. november 14. 1.

nagystílú megfigyelője és poétája a természetnek”.⁹ Hasonlóképpen vélekedett Petrovics Elek, ugyancsak 1904-ben: „A természet különös, sejtelenes hangulatainak mély érzésű költője.”¹⁰ Gerő Ödön pedig 1905-ben írta ezt: „Mednyánszky, a tájfestés mestere”.¹¹ Magyar Elek szerint „Mednyánszky László báró a Múcsarnok egyik legnagyobb erőssége, [...] igazi nagy művésztalented, most is megfog bennünket az ő csodálatosan szép színeivel, sejtelenesen hangulatos tájképeivel.”¹²

Az kétségtelen, hogy Mednyánszky kiállított műveinek igen nagy része tájkép volt, figurális képet ritkán küldött be a tárlatokra. Ennek legfőbb oka feltehetően az lehetett, hogy ezekkel a festményeivel soha nem ért el akkora sikert, mint tájképeivel. Kritikusok és közönség gyakran teljesen értetlenül álltak ezek előtt a művek előtt. Nem egyszer a figurális kép rovására fogalmazták meg dicséretüket: mennyivel szebb, mennyivel harmonikusabb, mennyivel meggyőzőbb Mednyánszky egy-egy tájképe, mint az ugyanakkor kiállított alakábrázolása. Ízlésükkel, elvárásaikkal valósággal belekényszerítették Mednyánszkyt a tájképfestő skatulyájába.

Pedig Mednyánszky kitartóan próbálkozott, újra és újra állított ki figurális képeket, frisseket, újakat, de néha még több évtizeddel korábban festett is. Volt elég alkalom rá, hogy véleményt mondjanak alkotásainak erről a csoportjáról. Az értékelés – az értelmezés, akár felszínes, akár mélyebbre hatoló – egyébként nem az elemzett művek számától függ. Első figurális képe, mely a közönség elé került, az *Est az erdőben* címet kapta. Ez a mű 1882-ben az első bécsi nemzetközi kiállításon volt látható, a Képzőművészeti Társulat hivatalos magyar kollekciójának részeként. A rendezés során azonban nem volt szerencséje, a nagy mennyiségű anyag nem fért el a magyarok számára fenntartott teremben, így Mednyánszky több társával, valamint más nemzetiségűekkel együtt egy sokkal előnytelenebb megvilágítású, nemzetközi terembe került. Ráadásul ennek a teremnek a rendezése csak később készült el, azok az újságírók, akik a hivatalos megnyitó előtt nézték meg a tárlatot, Mednyánszky művét nem láthatták. Pedig tucatszámú beszámoló jelent meg a magyar lapokban a kiállításról, Mednyánszkyról azonban nagyon kevesen írtak érdemlegeset.

Szana Tamás beszámolójában a „kiszorult képek közt” felsorolta „a kiváló tehetségű Mednyánszky *Est az erdőben* című festményét”, de magáról a képről nem írt semmit. Egy másik tudósítás a rossz körülményekre hivatkozva kerülte el véleményalkotást: „lent a nemzetközi setét termekben van még Mészöly nagy vadászati képe, melyet ott a sok visszfény miatt meg sem lehet tekinteni, tehát ítéletet sem hozhatok felőle. Báró Mednyánszky favágója az erdőben, szintén telve visszfényvel, nem tekinthető meg. De annyi mégis látszik, hogy érdekes lenne helyes világításban.”¹³

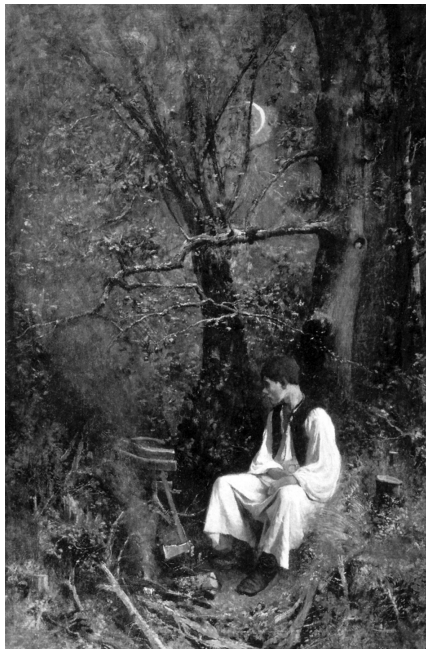
⁹ Fülep Lajos: A művészet útvesztője. *Agrár album*. Budapest, 1904. In: Fülep Lajos: *Egybegyűjtött írások I. Cikkek, tanulmányok 1902-1908*. Szerk., a jegyzeteket és a névmutatót összeáll.: Tímár Árpád. Budapest, 1988. 80.

¹⁰ Petrovics Elek: A téli tárlat. *Huszedik Század*, 5, 1904, 1. 70-71.

¹¹ Gerő Ödön: Társadalmi művészet. *Pesti Napló*, 1905. szeptember 13. 2.

¹² Magyar Elek: A Múcsarnokban. Téli kiállítás. *Magyarország*, 1909. november 20. 1.

¹³ Tölgyessy Artúr: A bécsi nemzetközi tárlat. II. *Harmonia*, 1882. május 7. 258.

1. Mednyánszky László: *Est az erdőben* (Erdőrészlet betyárral), 1882 előtt. Olaj, vászon, 98 x 150 cm, magántulajdon.

Legrészletesebben Prém József írt a műről a *Fővárosi Lapok*ban. „Báró Mednyánszky László, az újabb nemzedék e kiváló tagja, évek óta most állított ki ismét először kész kompozíciót. *Est az erdőben* címet viseli ez, és sűrű rengeteget ábrázol, holdvilág mellett. Egy fatörzsön magányos favágó ül s pihen; fejszéje lábainál a földön hever. A hold s az avaron rakott tűz lángjai kellő világítást adnak a képnek, anélkül, hogy ez zavarólag hatna. A természet lehelét véljük érezni előtte, s a staffage-alak oly élettelen, hogy várjuk, mikor kel föl.”¹⁴

Mindezek alapján feltételezhető, hogy ez a kép a közönség soraiban is sikert aratott. A kritikák leírásaiban szereplő motívumok nagy mértékben valószínűsítik, hogy arról a képről van szó, amelyet legutóbb Markója Csilla könyvében *Erdőrészlet betyárral* címen reprodukáltak.¹⁵ Ha viszont elfogadjuk az azonosítást, akkor a képnek van hiteles,

Mednyánszkytól származó címe: *Est az erdőben*. (1. kép)

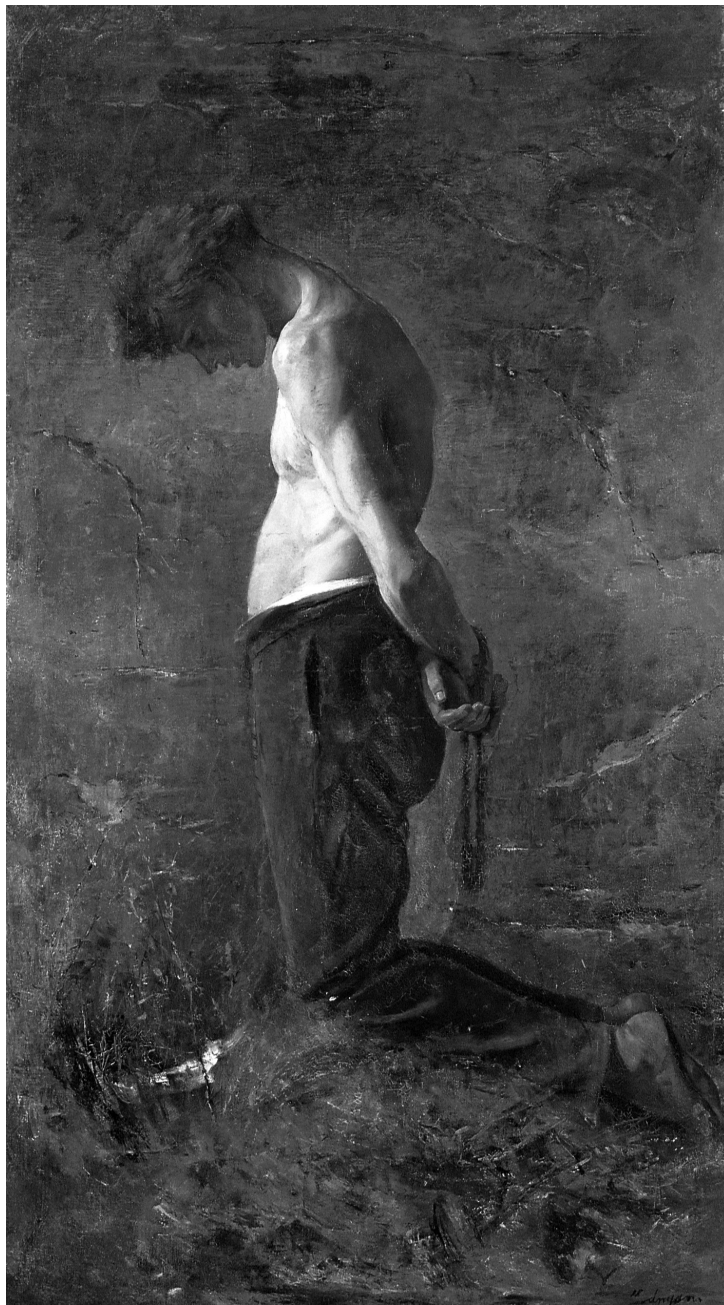
De hogy ennek a képnek van-e köze a korábban, 1877-ben kiállított *Őszi est az erdőben* című festményhez, melyet Mednyánszky az Andrássy úti műcsarnok nyitó kiállítására küldött be, az már nehezebben dönthető el. A művel bőven foglalkozott a sajtó, kivétel nélkül mindenki tájképként említette, Mednyánszkyt pedig „a fiatal nemzedék tájképfestői” közé sorolta. A kiállítási beszámolókból olvasható leírások sorra veszik a motívumokat: „A sötétedő bokrokra, fákra kitűnően hat a melankolikus világítás. A közepén rakott tűz füstje lassan száll a lombjait elvesztő ágak között fölfelé.”¹⁶ Egy másik kritikus a holdvilágot említi: „Báró Mednyánszky a természet megfigyelésével festett egy eredeti tájképet, lombja vesztett fákkal, az alkony homályával, melyen egyfelől a hold sarlója, másfelől a fatörzsek közt égő tűz fénye világít.”¹⁷ Fejszét és favágót azonban egyetlen beszámoló sem említett. Sőt, Szana Tamás kifejezetten pásztortűznek nevezte a kép közepén lévő fényforrást: „Az

¹⁴ (Pr.) [Prém József]: A nemzetközi műkiállítás II. *Fővárosi Lapok*, 1882. április 5. 497.

¹⁵ Markója Csilla: *Egy másik Mednyánszky*. Budapest, 2008. 1/17. számú színes tábla, „Erdőrészlet betyárral”.

¹⁶ Berényi László: A műcsarnok kiállítása. III. *Nemzeti Hírlap*, 1877. november 14. 2.

¹⁷ A műcsarnok első kiállítása II. *Fővárosi Lapok*, 1877. november 22. 1276-1277.

2. Mednyánszky László: Elítélt (Térdeplő halálraítélt), 1884 előtt.
 Olaj, vászon, 196,5 x 111 cm, SNG ltsz.: O 4930
 © Slovenská národná galéria, Bratislava

újabb tájképfestők közt legmerészebb báró Mednyánszky, kitől csak egy képet (*Őszi est*) látunk. Lombjukat veszített, égnek meredező fák között ég az átható fényű pásztortűz, jóleső meleget és fényt árasztva szét a fák ágai közt s a levéllel sűrűn borított talajon. Az egész festmény, úgyszólván, nagyjában van odadobva, de a képíró elérte célját: hangulatot kelt nézőiben.”¹⁸

Egyik leírás sem említett figurát a képen, de joggal feltételezhető, hogy a tűz mellett volt valamilyen alak, akár pásztor, akár favágó. Az azonosítást bonyolítja, hogy Kállai Ernő is foglalkozott a művel. Ő egy a harmadik címvariánst adott a képnek: *Favágó az erdőben*, s keletkezési idejét – ritka kivételként – egyértelműen meghatározta.¹⁹ „Első figyelemreméltó, igényes műve a néhai Pajor Vilmos gyűjteményében levő *Favágó az erdőben*. 1875–76 telén, Párizsban, Az Isidore Pilstől tanult akadémiai modorral való szakítás után, Munkácsy hatása alatt festette.”²⁰ A Kállai adta cím egyértelműen figurális műre utal.

Sokkal több problémát vetett fel Mednyánszky 1884-ben kiállított figurális képe, az *Elítélt*. (2. kép) A favágó még lényegében hagyományos életkép volt, az *Elítélt* semmiképp sem az. A kép nyilvánvalóan feltűnést keltett, ezt több beszámoló is bizonyítja. „Ma a tárlatot újra rendezik [...] több érdekes képet helyeztek el. Ezek közül kiválnak [...] br. Mednyánszky Lászlótól egy »elítélt«-nek életnagyságú alakja.”²¹ – írták a *Függetlenség*-ben. Az *Egyetértés* szerint: „Érdemes munka Mednyánszky-nak egy halálra ítéltet előtűntető nagy festménye, természet nagyságban, kinn a mezőn, amint térdelve várja a halált hozó golyót.”²² Keszler József is megdicsérte a művet: „Mednyánszky László báró *Az elítélt* című képe fényes tanúságot tesz festőjének nagy és komoly törekvéséről és alapos, eredményes tanulmányairól.”²³ Ebben a megállapításban a „tanulmány” szó a képzettségre, a szakmai felkészültségre utal. Szendrei János bírálatában azonban a szó már a műfaj meghatározását jelenti. „Az újabb festők közül br. Mednyánszky Lászlót kell felemlítenünk, ki *Az elítélt* cím alatt egy összekötözött kezű, térdeplő s félig meztelen alakot állít ki. Tanulmány az egész, modell után – de kitűnő tanulmány, kitűnő rajz. Gratulálunk hozzá.”²⁴

Ez a minősítés felveti azt a kérdést, hogy a képet stúdiumnak, műtermi gyakorlatnak tekintjük, vagy önálló jelentéssel bíró műalkotásnak. Ha abból indulunk ki, hogy Mednyánszky konkrét címet adott a képnek, akkor joggal feltételezzük, hogy ő kiállításra méltó, kész műnek tartotta az *Elítéltet*. Ezt azonban a kritikusok egy része nem fogadta el. Szana Tamás szerint „Báró Mednyánszky még most sem tudott egészen kibontakozni az atelier-tanulmányok légköréből. *Elítéltje*, mely félig mez-

¹⁸ Szana Tamás: Magyar művészek a múcsarnok első kiállításában. *A Petőfi-Társaság Lapja*, 1877. november 18. 331–332.

¹⁹ Kállai a datálást alátámasztó forrásokra, dokumentumokra nem hivatkozott.

²⁰ Kállai Ernő: *Mednyánszky*. Budapest, 1943. 75.

²¹ A múcsarnokban. *Függetlenség*, 1884. április 16. [6.]

²² A múcsarnokban. *Egyetértés*, 1884. április 17. 1.

²³ Keszler József: A tavaszi műkiállítás. II. *Harmonia*, 1884. április 27. 7.

²⁴ Szendrei János: A múcsarnokból. *Pesti Napló*, 1884. április 20. 2.

telen fiatal férfit ábrázol hátrakötött kezekkel, nyíltan elárulja, hogy inkább akt-tanulmány, mint kész kép, mellyel szemben erősebb igényei lehetnének a közönségnek. Vannak rajta nagy megfigyeléssel, itt-ott igazi bravúrral festett részletek, de kifejezés dolgában a kép nem eléggé erős arra, hogy első pillanatra megértse a címében indikált helyzetet.”²⁵

Ez a bíráló utal a cím problémájára is. A Mednyánszky adta cím sugall valamiféle jelentést, tartalmat, de a kép nem kellő kidolgozottsága – véleménye szerint – megakadályozza ennek megfejtését, megértését.

Új szempontokat vetett fel Prém József a *Pesti Hírlap*ban. Ő nevezte először különcknek Mednyánszkyt, alkotását pedig bizarrnak. „A fiatal nemzedék egyik legeredetibb, de különckdő tagja báró Mednyánszky László ezúttal se tagadta meg magát. Életnagyságú *Elítélte* bizarr kép, mely azonban ritka lelkiismeretes tanulmány s kiváló mintázó, valamint rajzoló tehetség terméke. Félmeztelen fiatal férfi térdel hátrakötött kezekkel, lehajtott fejjel s mintegy várni látszik a hóhér sújtó bárdját. Csupán egy alak van a vásznon, háttér és környezet mind bizonytalan homályosság. Ez a puritán egyszerűség még ridegebbé teszi a hatást. Annál több bensőségről tanúskodik aztán az alak festése. A hát, a nyak, a karok rajta mind rendkívül igaz, s a színezés oly erélyt mutat, amilyent fiatal művészeinknél ritkán találunk. De egészben véve báró Mednyánszky László e képe nem emelkedik felül az atelier-tanulmány színvonalán. Mint ilyen azonban csak dicséretre tart számot.”²⁶

Prém József a *Magyar Korona* című lapban is írt az *Elítéltről*. Ebben is szóba kerül a bizarrság, a vázlatosság, a stúdió-jelleg. „A különckdő fiatal művész tehetségének minden előnye fölhalálható rajta, de egyúttal fogyatkozásai is, melyek közt elsősorban a bizarr tárgyválasztás áll. [...] A háttér egyszerű, rideg; s nem tudjuk: mi fal, mi levegő a képen. Nincs is más hatása a műnek, mint amilyent valamely vázlatos tanulmánytól várható. [...] mily igaz, találó érzékre vall az alak mozdulata, az anatómia mily alapos ismeretét mutatja a hát, a karok, a nyak rajza és festése, s a fej lehajtása mily egyszerű és igaz. A laikus az ilyen mű előtt, melyben nem talál elegendő tartalmat, közönyösen halad el; de a műértő s különösen aki maga is festő, nem tudja eléggé méltányolni a jó iskola s a naturalisztikus felfogás e művét, mely persze több talentumot árul el, mint amennyi sikert képvisel.”²⁷

Az, hogy akt-stúdiómnak minősítették a képet, valójában kitérés volt az elől, hogy értelmezzék. A „kész” képpel szemben ugyanis a „közönségnek” – és természetesen a kritikusoknak is – „erősebb igényei” voltak. Azaz megszokták, hogy a képcím konkrét szituációra – irodalmi, történelmi, bibliai vagy antik mitológiai jelenetre utal. Az *Elítélte* címe azonban talányos. Nem tudjuk, hol, mikor játszódik a „cselekmény”, nem tudjuk ki az elítélte s ki és miért ítélte el. Lehet, hogy bűnöző, de az is lehet, hogy ártatlan. Környezete, ruházata ezekről semmit nem árul el.

²⁵ Szana Tamás: A műcsarnokból. (Második sorozat). *Nemzet*, 1884. április 17. 2. (reggeli kiadás)

²⁶ Prém József: Új képek a műcsarnokban. *Pesti Hírlap*, 1884. április 18. 2.

²⁷ Fanfaron [Prém József]: Séta a műcsarnokban. (A tavaszi tárlat második sorozata.) *Magyar Korona*, 1884. április 27. 1.

Lehet, hogy irritálja is a cím a nézőt. Valamerre el kell indulnia az értelmezésnek. Az egyik kritika megelőlegezi, hogy „egy halálra ítéltet” ábrázol a kép, s azt is tudni véli, hogy „várja a halált hozó golyót”. A másik szerint „várni látszik a hóhér sújtó bárdját.” A képen azonban nincs se bárd, se golyó, se hóhér. Az sem egyértelmű, hogy az ítélet halálbüntetésről szól, lehet, hogy csak kikötötték vagy megvesszőzik.

A képek mindezek ellenére lehet valamilyen – az akt-stúdiómon túlmutató – jelentése. A kritikusok azonban nem tudtak megbirkózni a megfejtésével, inkább megdicsérték Mednyánszky felkészültségét, technikai tudását és végül atelier-tanulmányának minősítették a festményt.

Feltehető, hogy Mednyánszky nem volt megelégedve ezzel a fogadtatással, ezzel az értelmezéssel. Hogy folytatta-e ekkor próbálkozásait ebben az irányban, nem tudjuk, de az tény, hogy hosszú ideig nem állított ki ilyen típusú képet. Az *Elítéltet* ugyanis említett vonásai alapján talán a csavargó-képek előzményének is tekinthetjük.

Az 1884-es őszi tárlatra egész sor tájképet küldött, s ezek jelentős, széles körű sikert arattak. Az a különös, hogy visszatekintve mintha a korábbi figurális képet is jelentősebbnek tartaná Prém József, az akadémikus hierarchiában magasabb osztályba utalná. „Mindenki emlékezhetik a *Halálra ítélt* életnagyságú stúdiómára, mellyel tavaly meglepte a műcsarnok látogatóit. Akkor mindenki a történelmi irány egyik híve gyanánt üdvözölte báró Mednyánszky Lászlót.”²⁸ Ezt az állítást nem lehet ugyan idézetekkel alátámasztani – ilyet ugyanis senki nem írt korábban, de arról mindenképp tanúskodik, hogy kvalitásai alapján akár történelmi képek is tekinthetők volna az alkotást, ha több eligazítást kaptak volna a festmény címéből, a figura környezetéből és attribútumaiból.

Az 1884-es karácsonyi kiállításon Mednyánszkyknak több tájképe mellet egy életképe is látható volt. A *Harmonia* című hetilap részletes beszámolója jól dokumentálja, hogy a hagyományos ízlést képviselő kritika milyen kritériumokat szabott a festményekkel szemben: „a kiállítás képei közül nem találunk egyet sem, melyben csak a legcsekélyebb eszme vagy nemesebb fölfogás feltalálható lenne; csupán kezdőleges stúdió munkák s gyenge kísérletek vagy szórakozásból készült skiccek töltik be az oldalfalakat.” Mednyánszky tájképe „egy barna foltból áll, mely szín itt-ott lekaparva tüntet fel egy-egy világosabb foltot. A festék itt nem tájképet, hanem egy háládatlan szín-bravúrt mutatott be, melybe beléveszett a festészetnek tulajdonképpeni célja. Zsánerképe egy drótostót ábrázol, ki ülve dolgozik néhány cserépdarab összeállításán. A rajz meglehetősen, de a barna festék iránti előszeretett itt is előtérbe lépett; s ez hátránya nemcsak ezen képeknek, de általában Mednyánszky minden festményének.”²⁹ Ez a kép tehát nem keltett feltűnést, nem kapott egyértelmű elismerést. Későbbi kiállításokon hasonló jellegű népies zsánerképet többé nem állított ki Mednyánszky.

²⁸ Fanfaron [Prém József]: A műcsarnok őszi kiállítása. II. *Magyar Korona*, 1884. december 12. 1.

²⁹ Zeüxis: Karácsonyi tárlat. *Harmónia*, 1884. december 28. 6.

Az 1888. évi őszi tárlat első sorozatában csak tájképeket mutatott be Mednyánszky, a második sorozatban két figurális képet is, a *Mindszentek napján* és a *Mosóné* címűeket. Ismét megpróbálkozott tehát azzal, hogy figurális műveit is elfogadtassa. Tájképei „általános meglepetést” keltettek, de dicséretük nem egyszer figurális képeinek rovására történt. Az *Egyetértés* című lap kritikus példálú kifejezetten a tájképfestés felé terelgette Mednyánszkyt: „A hangulat mindig poétikus [...] nem a szorgalmasan festett részletekkel, választékos alakzatú fákkal, kidolgozott előtérrel, sima ecsetkezeléssel, tetszetős színekkel hat, hanem az egész kép művészi harmóniájával, egy táj jellemével, vagy ha úgy tetszik, egy időpont valódi őszinteségével. Eddig sokat ingadozott. Kezdetben figurális dolgokat láttunk tőle. De tájképeiben mutatta meg valódi tehetségét. Itt sokat várhatunk tőle, eredetiséget, költészetet, alkotást.”³⁰ Volt, aki figurális képeit meg sem említette, s aki írt róla, az is többre tartotta tájképeit: „a *Mindszentek napján* című oly mély érzésű, hogy lelkünkig hat, amint a magányos sír mellett néhány szál gyertya fényénél egy öreg anyóka imádkozik; de igazi virtuóz darabok az *Erdei táj* s a *Szélalmok* címűek.”³¹

Akiknek tetszett a *Mindszentek napján*, azok viszont többnyire csak a kép keltette érzelmekről írtak: „hangulatában megható a *Mindszentek napján*. Falusi temetőben vén tót asszony térdel egy sírnál, melyen három gyertya ég. Köröskörül a száraz fű, az elhagyott sírok, az alkonyi homály, a szürke őszi levegő, a pislogó gyertyák egy komor, bánatos hangulatnak annyi elemét foglalják össze, hogy e vén anyóka fájdalomla egész részvétünket fölgerjesztette.”³² – írta az *Egyetértés* kritikus. Hasonlóképpen mutatta be a képet a *Pesti Hírlap* újságírója is: „Komor őszi tájkép, falusi temetővel. Itt-ott roskadozó, régi kőkeresztek, düledező fejfák láthatók. A sírok közt cserjék, bozót és gízgaz burjánzik, úgyhogy az a szegény öreg parasztasszony valószínűleg csak nehezen törhetett magának utat halottjához. Foszlányosan, durván van öltözve, [...] kérges kezeit imára kulcsolva elmerül áhítatban és fájdalomban. Ez a kép mindenkit megállásra kész. Mély hangulata, morális tartalma kiemelik és magasra helyezik a festett ürességek, a virtuóz köznapiságok fölé.”³³ A *Mosóné* című képről viszont csak annyi derül ki, hogy „nem kevésbé” hangulatos.

Bár a *Mindszentek napján* figurális kép, de táji elemei sem elhanyagolhatók – ellentétben az *Elítélt* semleges háttérével –, szinte egyensúlyban van a környezet a figurával, s a kép hatásában, a hangulat felkeltésében mindkettőnek része van. Ilyenként rokon a korábbi, *Est az erdőben* című 1882-ben kiállított képpel, valamint a Nemzeti Galéria kiállításán bemutatott *Sír felett*, *A tűznél*, valamint a Markója Csilla könyvében reprodukált *Erdőben* című alkotással, ezek viszont – mai ismereteink szerint – Mednyánszky életében nem kerültek a közönség elé. Valami ezekhez hasonló kép készülhetett Mednyánszky műtermében 1893-ban. Kacziány Ödön tudósítása szerint „Esti hangulatot fest a tárlatra, két alakkal, amint a tűz mellett

³⁰ A műcsarnok őszi kiállítása. II. *Egyetértés*, 1888. október 16. 1.

³¹ (-m) [Prém József]: Az új őszi kiállítás I. *Fővárosi Lapok*, 1888. november 21. 2363.

³² A műcsarnok új kiállítása. *Egyetértés*, 1888. november 16. 1.

³³ (R.): Őszi tárlat. *Pesti Hírlap*, 1888. november 21. 1-2.

foglalatoskodnak. A kép még alig elkezdve s az egészen máris oly mélyen átértett s lélekhez szóló varázsteljes hangulat ömlik el, minőt igen ritkán találunk a legjobb hazai képeken is.”³⁴ A figurális műveknek ez a csoportja közelebb áll a hagyományos életkép műfajához, mint a későbbi csavargó-képekhez.

1889-ből csak egy rövidhírt tudunk idézni: „A műcsarnok idei őszi kiállítására [...] A Párizsban tartózkodó Mednyánszky László báró egy nagyobb tájképen kívül Justh Zsigmond két életnagyságú arcképét készítette el.”³⁵ Ezekről a figurális képekről azonban érdemben nem tudunk meg semmit, a hír csupán Mednyánszky tartózkodási helyét és a portrék elkészültének időpontját dokumentálja. A kiállítási beszámolókból utóbb az derül ki, hogy végül csak a tájképet állította ki a művész.

A sajtóbeli források és katalógusok tanúsága szerint legközelebb 1896-ban állított ki figurális képeket Mednyánszky. Ekkor nyílt meg a városligeti Műcsarnok, a millenniumi képzőművészeti tárlatot abban rendezték meg. Egy tájkép mellett két alakos képpel próbálkozott, nem sok sikerrel. A kritikusok szinte egyhangúlag dicsérték tájképét, nagy többségük azonban említésre sem méltatta a két figurális képet. Akik pedig írtak róluk, többnyire elutasították a megszokott tájképeitől eltérő felfogást. A bírálók azt sugallták, hogy Mednyánszky igazi területe – ahol kiváló tud alkotni – a tájképfestés, kár neki ettől elkalandoznia. Alexander Bernát például így érvelt: „A tájképfestők seregesen vonultak be a kiállításba [...] A legkiválóbb bizonyára Mednyánszky, kinek szeles hajnala valóságos remekmű. [...] az ágakon keresztül a nap szűrődik át a ködös levegőn. Ez az átszűrődő napfény páratlan szép. A másik két kép is téli, *Erdőben, Megérkezett*. De mindkettő a téli táj borzalmaiba még emberi borzalmakat elegyít, amott egy megölt ember, kit az erdőnek lakója épp most talált meg, míg a levegőben véres arc víziója látszik; emitt a hóban eltemetve megfagyott ember. Az előbbi képben a rémség dominál, a festőnek fantáziája a szomorú tájképlátásra még szomorúbb borzalmakat képzel. Jobb szeretjük a *Szeles hajnalt*.”³⁶ A *Pesti Hírlap* kritikusának véleménye sem volt hízelgő, bár a tájkép kvalitásait ő is elismerte: „Mednyánszky báró pedig hol itt, hol ott bukkan föl, rapszodikus tehetsége a szélsőségekben csapong, s amíg ezúttal is az egyik téli hajnali hangulata olyan, hogy imádkozik előtte az ember, a másikon, a *Megérkezett* című vásznon rémlátomásokkal küzd.”³⁷ Még sarkosabban fogalmazott Ambrus Zoltán: „Igen szép a Mednyánszky László báró *Szeles hajnala*, de mit szóljunk e zseniális művész ama másik képéről, melynek címe: *Megérkezett*. Mi ez? Egy ausztráliai rémregény illusztrációja? Egy delíriumban szenvedő festett fantazmagóriája? Vagy egyike ama megtévelyedéseknek, amelyek diabolus rotajae a szimbolizmus?”³⁸ Úgy tűnik, Ambrus nem tudta elfogadni a természetelvű ábrázolás határait túllépő fantasztikumot, elutasította a festészetben a szimbolizmust. Az a különös, hogy a

³⁴ Kacziány Ödön: Mit dolgoznak a művészek. *Magyar Szalon*, 1893. október.

³⁵ A műcsarnok. *Ország-Világ*, 1889. október 12. 675.

³⁶ Alfa [Alexander Bernát]: A műkiállítás. *Budapesti Hírlap*, 1896. június 16 1-2.

³⁷ Kézdi-Kovács László: A millenáris műtárlat. *Pesti Hírlap*, 1896. május 14. 3.

³⁸ Masque [Ambrus Zoltán]: Az ezredik év szalonja. *A Hét*, 1896. június 7. 384.

konzervatívnak tartott Keleti Gusztáv sokkal megértőbb volt Mednyánszkyval szemben, bár nyilvánvaló, hogy – némileg félreértve a helyzetet – a művész törekvéseit a hagyományos ideálokhoz, az eszmei tartalmat hordozó motívumokhoz való visszatérésként értelmezte. Véleménye szerint Mednyánszky az „utóbbi években mind erősebb versenytársa lett [Spányi Bélának], talán idegesebb fantáziával is ellátva, [...] Költői ere érezhetően lüktet mind a három legújabb keletű festményében, [...] Egy-némely művében, mint a *Megérkezett* címűben találgatni is kell a regényes alapgonddal, habár a tájképi szcenéria egymagában, a talány megfejtése nélkül is élvezetet nyújtott. [...] Ezzel a finom érzőképességével és alakító merészségével Mednyánszkyban üdvözölhetjük azt az üdvös fordulatot, amely a jó motívumok szándékos mellőzésének sivár nihilizmusából átmenetet alkot arra a tájfestészeti irányra, mely újból felismerni és elismerni hajlandó, hogy a természet gazdag tárházában fűnek, fának, égnek és víznek [...] külön lelke és karaktere van, [...] éppen csak napjainkban lép, de sokfelől előtérbe a jótékony visszahatás azon majdnem két évtized óta uralkodó áramlat ellen, mely vaktságot színélve és prédikálva a természet nyújtotta érdekesebb motívumok iránt a tájképi semmisségek nagy vásznanon való és végtelenül unalmas megörökítésével tehénkedett a közízésre. [...] ma ismét egy újabb, eszményibb irányú tájfestészetet látunk felülkerekedni”.³⁹

A modern művészeti törekvések felé legnyitottabb folyóirat, a *Magyar Génius* méltatta legpozitívabban Mednyánszky szándékait: „Az excentrikusok közt egy felette érdekes művészi egyéniségről kell szólnunk. *Mednyánszky László* báróban mélyeséges miszticizmus lakozik. Nem fin de siècle-eskedik az ő miszticizmusa, hanem [az] valami mély érzelm. Mintha lázban szülemelenének meg képei, olyan lázban, mely sorvasztja a művész lelkét. Érezzük, hogy képeinek van valami eszményi tartalma, amelyet pusztán hideg ésszel felfogni nem lehet. Némi ihlettség kell ahhoz, hogy Mednyánszky képeit eszünkkel fölérni bírjuk. Az *Erdőben* a művész legkarakterisztikusabb képei közül való. Emberi roncs fekszik a sűrű bozótban, a faágak közt megjelenik a Megváltó feje. Mindennek, valamint az erdőnek is csak misztikus árnyvonalai látszanak. Hanem valami rémséges hangulat üli meg a képet; borzongunk belé. Ez a borzongás a jele annak, hogy Mednyánszky milyen isten kegyelméből való művész; megráz a szív mélyéig, bárha nem értjük. Nem hajhássza Mednyánszky a szimbolizmust, se a fura színeket, hanem hat tárgyával, hat a lelkével, melyet tárgya feldolgozásába beleönt.”⁴⁰

Ezek a képek tehát szélsőséges, de szerény terjedelmű visszhangot keltettek. Ismerünk ugyan még néhány hasonló felfogású képet e korszakból Mednyánszky oeuvre-jéből, de ezek nem kerültek létrejöttük idején a közönség elé.

Mednyánszky figurális festészetében a döntő fordulat 1897-ben következett be. Párizsban rendezett önálló kiállítást – Somssich József társaságában – a Georges Petit galériában. Az előzményekről és a körülményekről Malonyay Dezső mondta el a legfontosabbakat, utóbb, 1905-ben megjelent könyvében: e szerint Mednyánszky

³⁹ Keleti Gusztáv: *A festészet és szobrászat az 1896. évi ezredéves országos kiállításon*. Budapest, 1898. 45.

⁴⁰ Sz. E. [Szalai Emil]: *Az ezredévi tárlat*. 6. Az excentrikusok. *Magyar Génius*, 1896. jún. 23. 434-435.

valamennyi kiállított képe új alkotás volt, valamennyi párizsi műtermében készült a tárlatot megelőző hónapokban.⁴¹ A mintegy hatvan darabos kollekció kétharmada ekkor is tájkép volt, igazi újdonságnak azonban a figurális művek bizonyultak. Magáról a kiállításról többen is beszámoltak, legrészletesebben Malonyay, a *Budapesti Hírlap* helyszíni tudósításában: „Tájképeinél is frappánsabb hatást keltettek itt a figurális dolgai, mintegy húsz darab kép, melyeken a külvárosok csavargóit mutatja a csudálkozva borzongó publikumnak, az erődívenyek elzüllött alakjait, a párizsi »voyou«-t és társát, akiből él, az utca asszonyát, ezeket a szerencsétleneket, kiknek a nyomor, a bűn (nem mindig a saját bűnük) s a perverzítás (nem mindig a saját perverzításuk) nyomott kést a kezükbe. Elősorolom néhány képének a tárgyát: – esik, hideg van és sár, két sápadt alak állott meg a kávéház kivilágított ablaka előtt; odabent meleg van, enni adnak, nekik pedig kívül az ajkuk, gyulladtak a szempilláik, s látszik rajtuk, hogy a kést szorongatják a zsebükben; – egy-egy pohár abszint mellett ül az elkeseredett ember, ki hasztalan járt munka után s holnap vagy legkésőbb holnapután kénytelen lesz lopni; – az újságot olvassa társainak egy utcalámpa alatt egy öreg ember, [...] – a hetibért fizetik, mennyi kéz nyúl a garasok után, [...] egy munkás lezuhant az állványról, meghalt, [...] – kigyulladt a zsúfolt ház, ugyan érdemes-e oltani [...] – Alfonz, a pelyhetlen állú siheder egy utcasarkon szedi el a pénzt a szeretőjétől, [...] – egy öreg, nagyon öreg asszony, csupa ránc az arca, [...] látszik a szeme alatt, hogy hányszor temetett [...]. Szóval amit ennek a rengeteg városnak a hullámverései kihordanak a partokra, mint a tenger a törött kagylókat és a növényroncsokat, melyeket egy-egy vihar tép föl. Mindez festői, érdekes, originálisan van főtve – de ennyivel be nem érné a mi művésznünk. Nincs l’art pour l’art, minden igaz művészetben él s kifejezésre jut a művész lelke, [...] Mednyánszky a felebarátainkat mutatja meg nekünk ezeken a képein és a saját bűneinknek kér bennük irgalmat, könyörületet legalább, minden művészetek igazsága s talán az egyetlen emberi igazság – a szeretet – nevében.”⁴²

A másik részletes beszámolót Pekár Gyula írta a *Budapesti Napló*-ban. Ő nem közvetlen kiállítási élményei alapján méltatta a tárlatot, hanem a Párizsban megjelent ismertetéseket, bírálatokat foglalta össze. „A kiállítás a napokban zárult be s az előttünk fekvő párizsi lapok kritikáiból ítélve olyan fényes sikerrel, amilyen ritkán ér magyar művészt külföldön. [...] Párizs egyszerre megértette és méltányolni tudta e zseniális művésznünknek a kivételes kvalitásait, azt az embert, akit – szegénnyel kell bevallanunk – a közönség egy része ma sem ért és méltányol egészen minálunk.” Pekár hosszabban idézett a kiállítási katalógus előszavából is, majd kiegészítésképpen összefoglalta Mednyánszky művészi világnézetét: „egyszerűen egyetemes Emberré tudott lenni – ő az, aki tiszta és mély filozófiája révén, mely már szinte buddhizmus, meg tudta látni a földi dolgok hiú és tetszetős külsőségei alatt a lét lényegét, aki nemes altruizmusában belátta, hogy az igazi ember az, aki nemcsak a szenvedő embertársak, de a teremtés minden más teremtménye, állatok, fák, sőt az élettelen

⁴¹ Malonyay Dezső: *Mednyánszky*. Budapest, 1905. 31-32.

⁴² Malonyay Dezső: Két magyar művész. *Budapesti Hírlap*, 1897. május 21. 2-3.

tárgyak iránt is valami gyöngéd szimpátiával viseltetik. Ennek a mindenk iránt könyörületes, az egész teremtést szerető világnézetnek a nagyságát viszi ő bele a képeibe.” Ez a pontosnak, találónak, hitelesnek érzett jellemzés nem lehet független attól az életrajzi ténytől, hogy Pekár – Malonyayhoz hasonlóan – Mednyánszky legközvetlenebb baráti köréhez tartozott, véleménye Mednyánszky művészetéről, információi világnézetéről, művészettelfogásáról nagyrészt személyes kapcsolatuk teremtette lehetőségekből eredhetett.

A tájképek sikere mellett Pekár is részletesen foglalkozott – az egészen újnak és ismeretlennek tartott – figurális művekkel: „mint igazi párizsi embereket nem kevésbé megkapta kiállításának az a másik része, melyben a párizsi külvárosi élet legborzalmasabb típusait, a félelmes macquerau-k, a külső bulvárok erődítési körül ólálkodó tolvajok, gyilkosok, abszint ivók s pierreus-ök galériáját állítja a néző elé: az Yvette Guilbert repertoárjának az alakjait. Mi, kik alig ismerjük a figurális festő Mednyánszkyt, igazán kíváncsiak volnánk erre a galériára, melynek arcképei után a kritikusok Rembrandt-hoz hasonlítják a magyar mestert: jó gondolat volna tőle, ha e párizsi tárlatát utólag nálunk is bemutatná. [...] a kritikusok itt is kiemelik, hogy itt se kegyetlen érzés vezeti a magyar mester kezét, hanem inkább valami »melankolikus, megbocsátó szimpátia« fényében tünteti fel ezeket a szerencsétlen, társadalomból számkivetettek.”⁴³

Hogy a „figurális festő Mednyánszkyt” itthon mennyire nem ismerték, s talán nem is akarták tudomásul venni, hogy ilyen is létezik, azt jól dokumentálják a budapesti lapokban megjelent híradások. Úgy írtak róla ugyanis, hogy többnyire egyetlen szóval sem utaltak a húsz figurális kompozícióra. A *Fővárosi Lapok*ban például ez volt olvasható: „élénk szenzációt [keltett] Mednyánszky László báró, a nálunk talán egyedülálló természetábrázoló impresszionista [...] Ismerjük azokat a ködös, párák, zúzmarás, havas, deres képeket, melyeket Mednyánszky kárpáti hazájában talál és fest meg. Eredetibb és szebb impresszionizmust alig látunk másnál, mint nála.”⁴⁴ A *Pesti Hírlap* híre is azt emelte ki, hogy „Mednyánszky különösen a Kárpátokban s a Szajna mentén készült műveivel”⁴⁵ aratott sikert. A Hazánk hivatkozott a tárlat katalógusára is, de abból az előítéleteknek megfelelő következtetéseket vont le: „A kis kiállítás katalógusát beküldték lapunknak és a hozzáírt előszóban Adrien Remacle, a tekintélyes párizsi műkritikus feltétlen dicsérettel adózik a két magyar festőművészeknek, [...]. A gyűjtemény, mint a katalógusból látjuk, nagyjából magyar nemzeti tárgyú festményekből, tájképekből, rajzokból áll.”⁴⁶ Még Szikszay Ferenc is – a nagyreményű Párizsban élő festő, aki rendszeresen küldött tudósításokat a francia főváros művészeti életéről – csak a tájképekről számolt be, pedig ő látta a kiállítást, jelen volt a megnyitón: „Meg kell említenem

⁴³ Pekár Gyula: Magyar művészek Párizsban. Mednyánszky és Somssich kiállítása. *Budapesti Napló*, 1897. május 26. 9.

⁴⁴ Magyar művészek Párizsban. *Fővárosi Lapok*, 1897. május 5. 6.

⁴⁵ Mednyánszky-Somssich kiállítás. *Pesti Hírlap*, 1897. május 5. 7.

⁴⁶ Magyar művészek Párizsban. *Hazánk*, 1897. május 9. 10.

még báró Mednyánszky kiállítását, melynek megnyitását a Gallerie Georges Petit-ben igen nagy és előkelő közönség jelent meg. Ezúttal Párizs fine fleur-jének is alkalma volt gyönyörködni ennek a mi kiváló, finom érzésű, poétikus tájképfestőnknek az újabb alkotásaiban.”⁴⁷ Kivételnek kell tekintenünk a *Budapesti Hírlap* rövid utalását, a katalógus előszavára hivatkozva megemlíti ugyanis Mednyánszky figurális műveit: „Adrien Remacle [...] midőn a két abszint-ivóról beszél, ezt veti hozzá: Nem akarjuk kiejteni Rembrandt nevét, [...] de van az ő erejéből valami a Mednyánszky-féle fejekben.”⁴⁸

Hosszabb ismertetést írt a két Párizsban kiállító festőről Ambrus Zoltán *A Hét* című hetilapban. Szóba került a párizsi galéria, az ottani sajtóvisszhang, a siker: „a kritika megtalálta őket, s nem tagadta le, hogy Mednyánszky egyenrangú a legjobb franciákkal.” Ambrus azonban nem látta a kinti tárlatot, beszámolója nyilván a katalóguson, a párizsi kritikákon és korábbi hazai tapasztalatain alapult. A kiállított művekről nem írt, de ezt az eseményt alkalmasnak tartotta arra, hogy bemutassa Mednyánszky személyét, külső megjelenését, viselkedését, gondolatait. „Mednyánszkyt, a piktort itthon bajos volna fölfedezni; nincs olyan művelt magyar ember, aki ne látta volna az ő tájképeit. De Mednyánszky, az ember, itthon se nagyon ismerős. [...] mily érdekes az a tar fő, mily karakterisztikus az a hatalmas, különös alkotású koponya. [...] ez a hatalmas termetű nagy legény egyike a leggyöngédebb lelkeknek, akik valaha a földön éltek [...] Egyike azoknak, akik csupa érzékenységből és szubtilitásból vannak alkotva [...] benne a művész egy rendkívül érdekes gondolkozóval olvad össze; [...] ez a filozóf egy kemény akaratú s nagy szívű minta-ember. Hogy micsoda tökéletes művész s a tájképfestésnek mily nagy poétája, az ismeretes. Az ő párizsi sikere mindnyájunk igaz dicsősége.”⁴⁹ Figurális kompozíciókról, arcképekről, csavargókról egyetlen szót sem írt Ambrus Zoltán.

Ha Mednyánszky festői fejlődése felől tekintjük a párizsi kiállítást, akkor az nyilvánvalóan nagyon fontos állomás, pusztán a témákat tekintve is egyértelmű a radikális fordulat a korábbi figurális képekhez viszonyítva. S ha feltételezzük néhány ma ismert kép párizsi eredetét, akkor egyértelmű a képek stíláriális változása, a kompozíciók, az alakok és a háttér viszonyának újszerűsége is.

A tárlat anyagának hazai bemutatása végül is nem valósult meg, a képek nagy része valószínűleg nem került vissza Magyarországra, s a hazakerülteket sem láthatta a magyar közönség Mednyánszky életében kiállításon. A párizsi tárlat ily módon nem változtathatta meg lényegesen a hazai kritika és közönség Mednyánszkyról alkotott képét, a köztudat továbbra is kiváló/legkiválóbb tájképfestőként tartotta számon.

Szerény mértékű fordulat következett be Mednyánszky figurális képeinek fogadtatásában az 1900-as év téli tárlata nyomán. Annyiban mindenképp, hogy ekkor sokkal többen és sokkal részletesebben foglalkoztak műveivel, bár a jóindulatú elis-

⁴⁷ ifj. Szikszay Ferenc: A Champs de Mars-i Salon. *Egyetértés*, 1897. május 5. 1.

⁴⁸ Magyar festők Párizsban. *Budapesti Hírlap*, 1897. május 4. 10.

⁴⁹ Bojtorján [Ambrus Zoltán]: Magyar festők Párizsban. I. Mednyánszky. *A Hét*, 1897. június 6. 366.

As én daljaimból.

– Variálták a fűthi dalhos.
 Főlfelé száll borban a gyöngy
 Azóta
 Már így zenélük: Főlfelé száll
 A szóda.

Magyar ember szopogatja
 Spritzerét –
 Jól teszi, mert ház ő azzal
 Mit se oél.

Bort megissza magyar ember
 Jól teszi.
 Bort meginná Vendel is, de
 Hol veszi?

Bort eleddig hébe-hóba
 Rendelék,
 Amíg olcsón gyártották az:
 Engelé.

Bort inni most nem látjátok
 Vendikét!
 Vízelt iszom – nagy ünnepen
 Zsenedicézt.

Hej galambom, szép Malákném
 Mít nevet?
 Kolbászt ide meg pogácsát,
 Ha szerel.

Testül bírok genge bőrt és
 Csontokat,
 Alig nyomnak 70 gyöngye
 Fontokat.

Káposztára süldő malac:
 Kőrömet!
 – Lelje benne árva bendőm
 Örömet.

MEDNYÁNSZKY. FÜTŐNYAG MIJÁN.

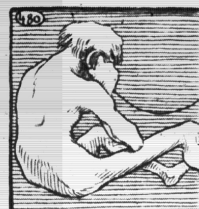

BRÜNNWALD BÉLA. ÜLI RÓZSÁM AZ ÖLEMBE –

VITÁ

CSÖK ISTVÁN. HOL A PEJEM?

BARTA ERNŐ. JUDÁS TELEFONÁL

TORNAI GHULA. KETTE
 A KINAI

3. Faragó József karikatúrája Mednyánszky László *Csavgó* című festményéről,
 Borsszem Jankó, 1900. december 9. 8. lap

merések mellett ekkor támadták legdurvábban csavgóit. (3. kép) Hogy a kiállított festmények vitát, szélsőséges véleményeket fognak kiváltani, azt Rózsa Miklós már a megnyitó napján előre látta: „Mednyánszky ebben a teremben dekoratív hatásokat kereső, figurális és erősen misztikus műveivel fog sok pro és kontra véleményt provokálni.”⁵⁰ (Az persze megjegyzendő, hogy amit az előrelátáson kívül ez a megállapítás tartalmaz, az erősen vitatható. Joggal feltételezhető, hogy Mednyánszky

⁵⁰ Rózsa Miklós: Új képek. *Hazánk*, 1900. november 30. 1.

nem dekoratív hatásokra törekedett, s az is nyilvánvaló, hogy a „misztikus” jelző műveivel kapcsolatban oly gyakran fordult már elő odavetett, elemzést pótló jelzőként, hogy tartalma kiüresedett, sztereotip frázissá változott.)

A *Pesti Napló* első tudósítása szintén megelőlegezte a fokozott érdeklődést: „Hogy Mednyánszky mint alakfestő lép fel, az meglepetés a közönségnek, mely őt úgyszólván csak mint tájképfestőt ismerte és szerette meg. Két csavargó alakja csodálatot fog kelteni s olyan kép, melyről majd beszélni kell.”⁵¹

A közeli barát, Malonyay Dezső lelkesen, fenntartások nélkül támogatta Mednyánszky valamennyi törekvését. Felismerte a csavargó-képek jelentőségét is: „Két nagyobb s két kisebb tájképe, kivált az aranyossárgán hulló falevelek közé temetkező ősz megannyi remeke a már elismert Mednyánszky-zsánernek. Ezúttal azonban nem ezek állítják meg a nézőt. Újat alkotott. Három megdöbbentő képet bocsátott a közönség elé, három ... hogy is mondjam? ... három alakot, azaz arcképet, három típus arcképét. Öreg zsidó az egyik, a másik kettő az emberi nyomor egy-egy fajtája; az egyik kész mindenre, mert éhes, fázik, kivert kutyája a társadalomnak, a kést szorongatja zsebében, hogy belévágja, akár egy falat kenyérért, az első jóllakott burzsoába –, a másik is éhes, fázik, de belenyugodott sorsába, legföljebb lopni merne, ha kerülne módja rá, ha pedig nem kerül, majd felfordul valamelyik zugban.” Fontos információ, hogy ebben a leírásban a harmadik figurális kép is szerepel, mégpedig „öreg zsidó”-ként.

Lyka Károly szintén részletesen írt a tárlatról – két helyen is –, de a három figurális közül csak a két csavargó-képről. A megnyitó napján a kor legbátrabb, legnyitottabb napilapjában, a *Budapesti Napló*ban jelent meg *Prelúdium a Múcsarnok téli kiállításához* című írása: „Van itt azonfelül más meglepetés is. Emberek, akik már megtanulták *Mednyánszky* képeit felismerni s kinyomozták ezt a mestert száz tájkép között, most hirtelen megállanak néhány nagyméretű figurális kép előtt, amiket a katalógus *Mednyánszky*nak tulajdonít. Egészen hiteles dolog, hogy ő a szerzőjük. Sőt aki ösmeri ennek a nemes embernek a filozófiai világát, az menten ráösmer a képeiről is. A szamaritanus keresztény és a buddhista olvad benne döntő jellemvonással.” Lyka tehát nem vázlatnak, nem stúdiumnak tekintette a csavargó-képeket, hanem *Mednyánszky* világnézete hiteles dokumentumának: „Íme egy misszionárius, aki fölszedi a külvárosok nyavalygóit, előbb kenyeret ad nekik, aztán megfesti az ő életük tragédiáját ama szívtelen *haute-volée* szemei elé. Nem mondom, hogy *Mednyánszky* társadalomjavító intézménnyé akarja degradálni a képeit. De ez a misszionárius érzés benne ül ebben az emberben s ilyenfajta hangulat hatalmasodik el benne, amidőn e nagy vászakra veti a humanizmus hajótörötteit. Korántsem vezércikk-festés ez. Csak festés egy rendkívüli szív érzései szerint. [...] *Mednyánszky* elárulja magát a képein, mint egy árkádiái naiv gyermek.”⁵²

Az *Uj Idők* című családi hetilapban Lyka megismételte elismerő véleményét. Más szavakat használt, de mondandójának lényege nem változott: „*Mednyánszkyt*

⁵¹ A Múcsarnok kiállítása. *Pesti Napló*, 1900. november 30. 5.

⁵² Lyka Károly: *Prelúdium a Múcsarnok téli kiállításához*. *Budapesti Napló*, 1900. november 30. 1-2.

különben is mint a nagy és szabad hangulatképek mesterét ismerjük, de íme most új formában áll elénk: nagy figurális képeket is küldött, a külvárosok züllött éjjeli csavargóit, a nyomor és a bűn ijesztő reprezentánsait. Egy-egy magános alak egy-egy képen – típusok, amelyeket az éhség és alkohol majdnem kivetkőztetett emberi formájukból. Ezeket majdnem fanyar erővel vetette ide Mednyánszky, a tompa, fakó környezetből beesett sárga orcák, a romlottság jegyével körülramázott szemek világítanak felénk.”⁵³

Az ismert, megszokott Mednyánszky képektől való eltérést hangsúlyozta Divald Kornél is. „Meglepetést szerzett híveinek báró Mednyánszky László is, aki ködbevesző mesebeli fákat ábrázoló tájképein kívül évek sora óta ezúttal lép föl ismét figurális festményekkel. Két képen egy-egy csavargót ábrázolt. Mind a kettő Budapest salakjából kiragadott félelmetes alak. Az egyiknek az arcából, szikrázó szeméből szinte lerí az éhség, olyannyira, hogy nézésekor nem egy gyöngébb idegzetű emberen fog erőt venni a borzongás. A másik csavargó mintha már jóllakott volna, kevésbé félelmetes, de csöppet sem vonzóbb társánál. Mednyánszky harmadik alakja öreg zsidót ábrázol s szintén érdekes stúdium.”⁵⁴

A műkritikának különös formáját választotta a *Magyar Hirlap* című újság. Bródy Sándor teremről teremre haladt végig a katalógus tételein, s megjegyzéseket fűzött a művekhez. Mednyánszky képeiről a következőket írta: „7. Csavargó. Olajfestmény, 4000 korona. A nagy – gondolkozó – festőnek ez a figurális képe: groteszk, szinte a torzképig. A jellemzésben megkapó és rejtelmes erő van, de az előadásának a módja fáradt. [...] 9. Csavargó. Olajfestmény. 4000 korona. Más típusú, mint az előbbi, de értékre és jelentőségre ugyanaz. [...] 33. Vázlat. Olajfestmény. 1500 korona. Értékes kép, rendkívül közvetlen a hatásában.”⁵⁵ Malonyay, Divald és Bródy Sándor is megemlítette – egyenrangú alkotásként – a harmadik figurális művet, amely a katalógusban ugyan *Vázlat* címen szerepelt, de valójában egy „öreg zsidó” portréja. Ez a kép azonosítása és további sorsa szempontjából igen fontos adalék. Ezt a művet ugyanis a közoktatásügyi miniszter a műcsarnok téli tárlatáról a Szépművészeti Múzeum számára 1901 januárjában megvásárolta *Shylock (vázlat)* címen.⁵⁶ (4. kép)

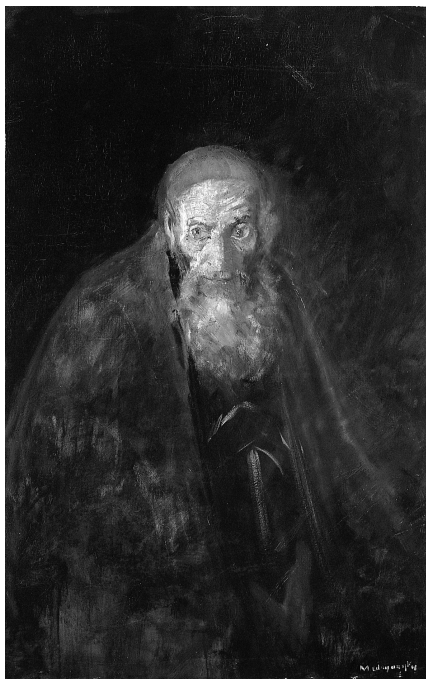
Volt, aki megkísérelte a két csavargó-kép részletesebb elemzését, értelmezését is. A két figura eltérő jellemvonásait írta le – egy-egy típusba sűrítve – Iván Ede a *Hazánk* című napilapban: „Évtizedeken át leste a természet nagy csendjét, kutatta annak misztériumát. Amikor azután megértette a természet hangtalan drámáját, belé helyezte az emberi nyomor tragédiáját – figuráit. Soha értelmi és fizikai züllést egyetemesebben s emberebben nem láttam vásznon megoldva, mint Mednyánszky *Csavargó* című vásznain. Az undok nyomor, az elzüllött s bestiális szenvedélyek, a

⁵³ Lyka Károly: Magyar művészek a Műcsarnokban. *Uj Idők*, 1900. december 9. 511–512.

⁵⁴ Divald Kornél: A műcsarnok téli kiállítása. I. *Magyar Szemle*, 1900. december 9. 585–586.

⁵⁵ Bródy Sándor: Katalógus a magyar tárlatról. *Magyar Hirlap*, 1900. november 30. 1–3.

⁵⁶ A kormány művásárlásai. *Budapesti Napló*, 1901. jan. 6. 9. – Képvásárlás. *Magyar Szó*, 1901. január 9. 8. (A *Shylock* tehát – ellentétben a 2003-as gyűjteményes kiállítás műtárgyjegyzéknek állításával – nem katalóguson kívüli műként volt a téli kiállításon, hanem azonos a 33. szám alatti vázlattal.)

4. Mednyánszky László: Shylock (Vázlat), 1900 előtt. Olaj, vászon, 130 x 82 cm, MNG ltsz.: 1944.

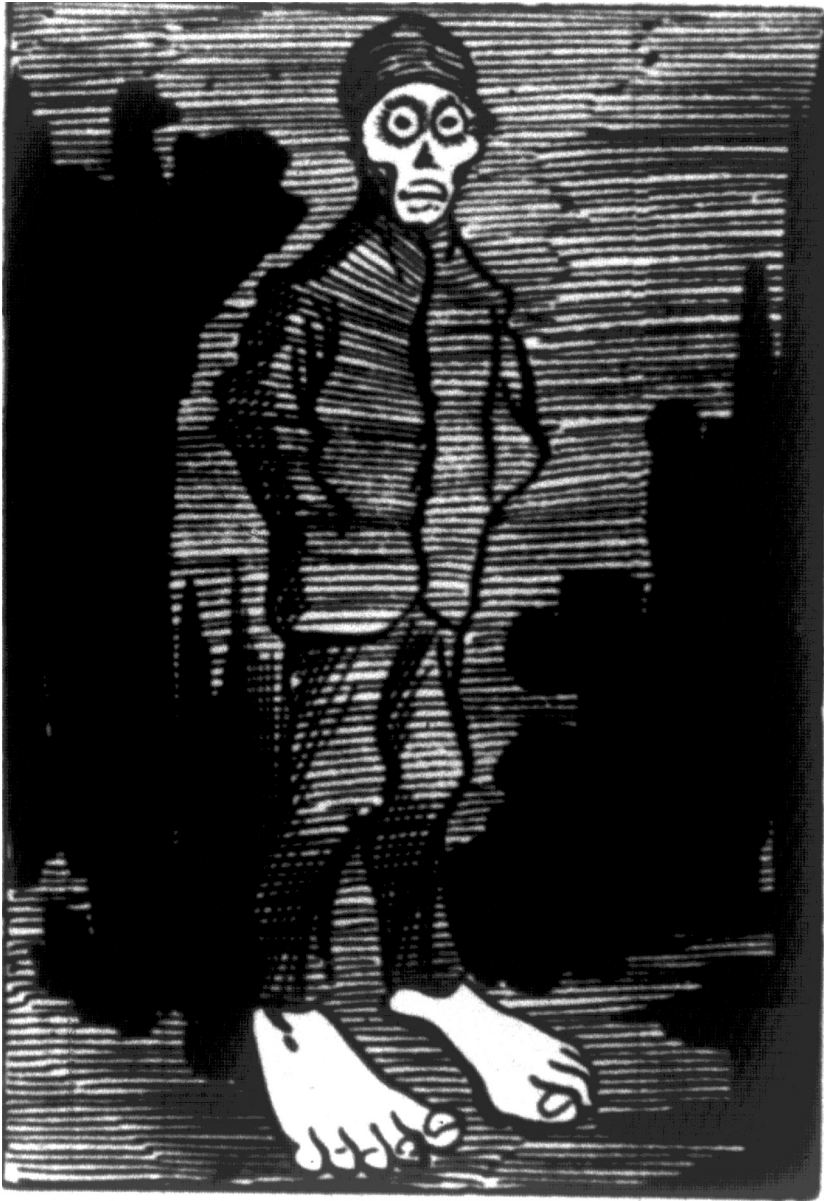
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

eltorzítja. – Mily nagy tanulmányozással, mily nagy megfigyeléssel érezte át a művész az értelmi és fizikai élet eme züllését! Nem akar bennük morálfilozofikus vagy szocialisztikus ízű szemrehányást odaállítani a társadalom elé. Elhozta őket, hogy realiztikus igazságban mutassa be az emberi nyomor két bűnös, de szánalmas alakját. Aki undorral fordul el a csavargóktól, az menjen be a II. és VII. számú terembe, ott megtalálja a maga Mednyánszkyját. Azok szimpatikusabbak!⁵⁷ (5. kép)

Nem mindenki lelkesedett persze fenntartások nélkül a csavargókért. Az idősebb kritikus-generációhoz tartozó Szana Tamás például így fanyalgott: „Kollégáim a megnyitás napján nem tudtak betelni báró Mednyánszky László csavargókat ábrázoló két képének bámulásával. Tagadhatatlan, hogy amit ez a minden ízében eredeti szellem nyújt, az többé-kevésbé mindig érdekes, mert ritka képzelőerő és nagy szív nyilatkozik meg minden alkotásában. De észre kell vennünk azt is, hogy ezekkel a szép tulajdonságokkal rendesen a szertelenség jár karöltve. Hangulatos tájképei nem egyszer érthetetlen miszticizmusban olvadnak föl, az emberiség páriáit

vad ösztönök, a sunyi ravaszság össze-szúrt típusa ez a két alakja az emberi társadalomból kivetetteknek. Az egyik (a 7-es számú) a perverzus gonosztevő, akiben az elnyomott s elvadult üzelmek erőszakoskodása nem nagyon válogatta az eszközöket. Hideg ésszel húzódik meg a kőrákás, a fa megett, orvul leüti, leszúrja áldozatát s ha elvégezte munkáját, odébb suhan, mint az árny. Ha tetten érik – cinikusan nyugodt. Szinte foszforeszkál a szemgolyó fehére s ajkát megüli a buja vágy erőszakos duzzadása. – A másikban (9-es számú) az állatias ösztön butasága, a szánalomra méltó tehetetlenség – a típus. Elzüllött, mert élhetetlen, gyámolatlan a megélhetésre való képessége. Aki, ha nálánál nagyobb vagy vele egyenértékű erőt lát magával szemben, gyáván oszon el. A kültelkek s elővárosok didergő csavargója, s ha az éhségtől s hidegtől meggémberedett tagjait valami kotyvalék melege átjárja, elcsitul, kielégítődik benne kis időre a kriminalitásra való hajlam. Inkább visszataszító s szánalmas; fakó, szederjes arcát a sorvadás betegsége még jobban

⁵⁷ Iván Ede: Képek. *Hazánk*, 1900. december 11. 1.

Mednyánszky. A mezitlábos halál

5. Jenev Jenő karikatúrája Mednyánszky *Csavargó* című festményéről
a *Bolond Istók* című éleclapban, 1900. december 9. 6. lap

ábrázoló képei pedig, a visszataszító vonások túlhalmozásával, nem érdeklődést és szájalmat, hanem egyszerűen undort keltenek bennünk.⁵⁸

Furcsa, ironikus eszmefuttatás keretében mondta el véleményét Keszler József a csavargókról: „a szemlélőnek mindjárt világos, hogy a magyar festőművészet teljesen áttért az új irányzatba, [...] Mednyánszky László báró is [...] nagy lépést tett előre, némi mértékben elhagyván sokszerű ködképeit és most már azokat próbálván festeni, akik a sűrű és sötét légkörökben érzik jól magukat, a csavargókat. Az ő két csavargója nagy erőfeszítést tesz a jellemzetes irányában és nem minden siker nélkül. Arcukban sok erő honol és még több a sajátos, merész vonás, mely a karikatúrális íztől sem riad vissza. Mindegy; a haladás megvan. E két csavargóban van valami preraffaelita hosszúság, valami meglepni kívánó verizmus és valami »szecesszionista« különbség; három minőség, mely a legújabb kritikai jelszavak első soraiban keres és talál kifejezést. – Minthogy a csavargók nagyon tetszetek, fürkészni kezdtem, hogy vajon hová valók lehetnek? hol csavarognak ilyen csavargók? Mert hát a verizmus, a primitívizmus, a modernizmus, éppúgy, mint minden más újabbkori izmus, igazságra, tisztá igazságra, csupán igazságra törekszik [...] tehát mely való igaznak felelnek meg ezek a fölötte érdekes és nem kevésbé idegenszerű alakok? hol látott a jeles művész ily alakokat? Én úgy vélekedtem, hogy Belgiumban. Egy kollégám azt mondta, hogy nem, hanem New Yorkban; [...] Egy ifjú és mindent tudó festő [...] boldogító határozottsággal mondá: ez a muszka csavargó, de már szibériai ólombánya-munkával súlyosbított állapotában. [...] És minthogy a háttér áthatatlan sűrű éjszakája ez irányban semmi útmutatást nem adott; minthogy a csavargók ruhájának sáros utcakövezethez hasonló színe sem árult el semmi bizonyosat: közfelkiáltással elhatároztuk, hogy ez az érdekes két alak nemzetközi csavargó.” Keszler azután a „nemzetközi” jelzővel minősített jelenségek elemzése mentén haladt tovább s megoldásként azt javasolta: „Majd ha a temperamentum hangzatos szavát ismét megunják; ha a természet igaz bája iránt ismét hálásabb szemmel leszünk; ha a művészet két alaperélye közül a túltengő személyi ismét polgárabb határok közé vonul és a tárgyinak igazságosabb megbecsülésével a kettő újra kellő egyensúlyba kerül: akkor ismét lehet és lesz is nemzeti művészet, melynek első feltétele a realista módszer és ennek keretében a talaj, égalj és népélet jelenségeinek tárgyilag is hű visszaadása. – Akkor aztán báró Mednyánszky csavargói akár bizonyos józsefvárosi szint is ölthetnek, ami talán rokonszenvesebbé teendi őket azok előtt, akik a legalsóbb zsánerben gyönyörűséget találnak.”⁵⁹ Keszler szerint tehát a Taine-i kritériumoknak megfelelően alkalmazott helyi színekkel – kellő hiteles környezettel és ruházattal – ellátva Mednyánszky figurái is elérhetnék az akadémiai hierarchia legalsó fokán lévő kocsmai életkép-jelenet rangját. Ennél talán még I. Ferenc József is többet értett meg a képekből, úgy tűnik, a király sokkal több empátiával közelített a csavargókhöz. Ő ugyanis – több újság egybehangzó tudósítása szerint – így nyilatkozott a képek előtt, amikor

⁵⁸ Szana Tamás: A műcsarnok téli kiállítása II. Történeti, vallásos és zsánerképek. *Egyetértés*, 1900. december 4. 1.

⁵⁹ Keszler József: Téli műkiállítás. I. *Magyar Nemzet*, 1900. december 2. 1-2.

meglátogatta a kiállítást: „Miféle alakok ezek? Talán bányamunkások? Karlovsky azzal a felvilágosítással szolgált, hogy ezek vidéki züllött alakok és a művésznek első figurális kísérletei. – A tájképei sokkal szebbek – mondta a király.”⁶⁰

Több kritikus álláspontját valamiféle bizonytalanság jellemezte. Első benyomásuk pozitív volt, majd a részletesebb leírás során egyre több kifogást fogalmaztak meg. Vajda Ernő első beszámolójában például nagyon szellemesen használta fel a csavargókat kontrasztként a pöffeszkedő, reprezentációt szolgáló arcképekkel szemben: „A mostani kiállításon sok a reprezentációs kép, amelyek szerény pályafutásukat a művész műhelyében kezdik, s egy kiállításon átszűrve a megyeház vagy város zöld asztala mellett végzik. Mednyánszky éjjeli csavargói szánakozással nézik le ezeket a megrendelésre készült mestermunkákat.”⁶¹ A következő cikkében viszont már szembeállította a csavargókat az általa is jónak tartott harmadik portréval: „Mednyánszky most az egyszer figurális képekkel is szerepel. A két csavargó képe nem sikerült, a világítási probléma, amiben pedig Mednyánszky nagy mester, gyenge és érthetetlen. Mennyivel nagyobb Mednyánszky ott, ahol tudja, hogy mit akar. A *Vázlat* öreg férfifeje erőteljes, jó tónusú kép, minden hiábavaló cafrang nélkül, egyszerű és beszédes.”⁶²

Nem egészen egyértelmű a *Politikai Hetiszemle* kritikusanak véleménye sem. Első cikkében ezt írta: „a Mednyánszky-terem [...] már nemcsak gyönyörködtet, hanem gondolatokkal is eltölt. Akiben rejlenek gondolatok, Mednyánszky ecsetje kicsalja a lélek mélyéből. Egy nagy szívnek alkotásai ezek a munkák, melyekben a figurális művészetnek hódol a tájképfestőnek ismert Mednyánszky. A laikus közönség tán megborzad e képektől, a műértő pedig e képek láttára lelkét érzi annak a nagyságnak, akinek a lelkét a szent érzület ragadja alkotásra. Ezek a képek alkotások, az érznek és szívnek megkapó alkotásai.” A kritikus tehát nem vázlatnak, nem befejezetlen műnek, hanem teljes értékű műalkotásnak tekintette a csavargókat, ugyanakkor megértette a közönség távolságtartását is. Hatásosan állította szembe Mednyánszkyt László Fülöppel, a népszerű portréfestővel. „Merőben ellentétje Mednyánszky művészetének a László Fülöpé. Két véglet; találkoztak a téli tárlaton, László csupa arisztokrácia, Mednyánszky csupa anarchizmus. Művészkéz finoman kitervelt munkája László Fülöp képei, művészi elme és szív korlátozástalan kitörése a Mednyánszkyéi. Vajon kié a pálma kettőjük közül?”⁶³ Ebben a cikkben Mednyánszky törekvései mellé „csak három piktorunkat”, Ferenczy Károlyt, Katona Nándort és Kernstok Károlyt állította a kritikus. Következő cikkében viszont sokkal problematikusabbnak láttatta a csavargó-képeket: „a nemes művészet talajából nőttek ki Grünwald Béla képei. [...] Üde, kedves, poétikus munkák, csak úgy kínálkoz-

⁶⁰ A király a Múcsarnokban. *Pesti Napló*, 1900. december 4. 4. – *Pesti Hirlap*, 1900. december 4. 7. – *Budapesti Napló*, 1900. december 4. 11. – *Egyetértés*, 1900. december 4. 3. – *Magyarország*, 1900. december 5. 9–10.

⁶¹ Vajda Ernő: Téli tárlat. Az első benyomások. *Fővárosi Lapok*, 1900. december 9. 6.

⁶² Vajda Ernő: Téli tárlat. A festők. *Fővárosi Lapok*, 1900. december 16. 6.

⁶³ Piktor: A téli tárlat. I. *Politikai Hetiszemle*, 1900. december 2. 9.

nak a képvásárlók kedvébe [...] Mellette a legrettentőbb kontraszt, Mednyánszky figurális képe. Ebben van valami Zug ins Geniale, de valami Zug ins ungläublich Schauderhafte [valami zseniális, de valami hihetetlenül elborzasztó] is. Mednyánszky csavargói nem az élet csavargói. Mednyánszky tova tépelődő fantáziáinak termékei e csavargók, akik inkább fantazmagóriák. Rémlátomásban látta Mednyánszky az emberi nyomornak ezeket a megtestesüléseit s úgy vetette őket vászonra. Festése is zseniális, de darabos. Vastag ecsettel rajzolhatta a festő e képet, zseniálisan, de zavarosan. Milyen eltávolodás a múlt esztendőik temetőszéli hangulatától e csavargókig. Bármit ráfoghatni Mednyánszkyra, de azt, hogy következetes a hangulataihoz, soha. Hangulataiban Katona Nándor következetes.”⁶⁴

Maksziányi Dezső két, egymás után megjelent cikkében is van némi ellentmondás. „Mindjárt az első teremben egy csomó kis műremek. Itt van [...] Mednyánszky két csavargója,”⁶⁵ – írta az első közleményben, majd a következő cikkben, a részletek elemzésénél már egész sor bíráló megjegyzést fogalmazott meg: „Egyéniség Mednyánszky is. Egy melankolikus, de zavaros lelki meghasonulás termelése az ő idei munkája. Hiába verik mellette a nagydobot, bennünket nem elégít ki. Nem ez a feladata a művészeknek, hogy az ocsmányat keresse, végül is a virágzó mezőkre vezessen bennünket és ne a szemétdombra. Az ő voyou-ihoz képest még a párizsi fortifikációk árkaiban fetrengő csavargók is finom gentlemanek. Inkább két ripacs színésznek nézem őket, kik a jámbor vidéki asszony-közönség rémítgetésére tették magukat csúffá. És még ha jól volnának megcsinálva. Sok a festék, de kevés a rajz! Itt látszik meg, hogy a művész nem vezet tudatos biztosság, de sok szerepet játszik munkájában a véletlen. A kaparások által nyert esetleges hatások még tájképbe beilleszthetők, de alakos képekbe nem.”⁶⁶ Mondhatjuk, hogy Maksziányi Dezső, ez a hobbiból képzőművészeti kritikákat író derék MÁV-tisztviselő nem értett a művészethez, fogalma sem volt arról, mi a művészet lényege, milyen képzőművészeti problémák foglalkoztatnak egy igazi művészt, ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy Maksziányi sok-sok éven át írta ismertetéseit, beszámolóit, a közönség nagy-nagy részének megalégedésére.

Meglehetősen zavaros volt Lázár Béla álláspontja is, bár ő állítólag nagyon értett a képzőművészethez. „A tárlat zsánerképeinek javarésze technikával való viaskodást, másrészt technikai hiányosságai miatt érdektelen banalitást mutat [...] rémületet keltő arc- és mozgástanulmányokkal találkozunk, melyeket a kép címének szuggesztívója nélkül beteg-tanulmány illusztrációknak véltünk volna (Mednyánszky Csavargói.) Az ily kép nem érdekes, jelentősége azokban a gondolatokban rejlik, melyeket önkénytelenül felkelt a szemlélőben, gondolatokban, melyek a festő ízlését, hajlandóságát, kedélyállapotát és lelki organizmusát magyarázzák. Mindezek előzetes tanulmányoknak tetszenek egy későbbi kerek kompozícióhoz – jól sejtjük-e? Nem tudjuk.”⁶⁷

⁶⁴ Piktör: A téli tárlat. II. *Politikai Hetiszemle*, 1900. december 9. 10.

⁶⁵ Maksziányi Dezső: A téli tárlat. *Magyarország*, 1900. november 30. 2.

⁶⁶ Maksziányi Dezső: A téli tárlat. II. *Magyarország*, 1900. december 2. 2.

⁶⁷ Lázár Béla: A téli tárlat. Befejezés. *Magyar Szalon*, 1901. február, 984.

Visszajutottunk tehát oda, hogy Mednyánszky figurális képei nem teljes értékű műalkotások, befejezetlenek, legfeljebb egy később megvalósítandó „kerek” kompozíció stúdiumai, vázlatai.

Volt, aki higgadt esztétikai érveléssel, volt, aki durva gúnyolódással utasította el a csavargókat. Éber László például – a középkori művészet tudós szakértőjeként nem tartozott a legújabb törekvések pártfogói közé – így vélekedett Mednyánszky művészetéről: „Mednyánszky László báró, a ködös, nyirkos levegőnek egykor annyira ünnepelt, ma már mind modorosabbá váló poétája az idén figurális képekkel lepte meg tisztelőit. *Csavargóitól* az eredetiséget elvitatni nem lehet. Különös alakok ezek, félelmetesen egybeolvadva sötét környezetükkel szinte úgy tűnnek fel, mint a hideg, fekete, piszkos homály megszemélyesülései. A művész talán ezt is akarta velök kifejezni. Ezek azok az elcsigázott és erős, beesett és izmos, bujkáló, de elszánt erők, amelyek a szennyből, kétségbeesésből tűnnek elő. Mindenesetre mély gondolat; vajon művészi is egyszersmind?”⁶⁸

Kézdi-Kovács László viszont minden korábbinál durvább hangnemben, válogatott gorombaságok felhasználásával fejtette ki elutasító véleményét. Már első beszámolójában utalt később kifejtendő bírálata lényegére: „Ne feledjük még [...] Mednyánszky László szép tájképeit és orangutánra emlékeztető csirkefogóit.”⁶⁹ Az érdemi beszámolót *Emberek és szörnyetegek* címmel jelentette meg, ami ismét arra célzott, hogy nagy leszámolás fog következni. Elméleti háttérrel is kerekített bírálatának: „A portrénál az a fő, hogy ott az ember, az *egyén* legyen jellemezve. Az *egyén* a maga hűségese testi és szellemi valóságában. Legyen a portré hűségese térképe az ábrázolt személynek, de a térképben legyen *eszmei tartalom* is.” A külsőségek ábrázolása nem elégséges, az ilyen fej „még nem *igazán emberi*. Ez a fej még csak az emberi állaté. A lélek, a szellem, a szív teszi emberré ezt az állatot és a művész hivatása az emberi állatból az igazi embert kihámozni.” Ezek után hosszan sorolta Kézdi-Kovács a szerinte ideálisnak tartott megoldásokat: „László Fülöp [...] ő most a legjobb arcképfestőnk”, „Balló Ede négy portréjával ugyanaz az előkelő arcképfestő marad, akinek eddig ismertük.” „A női fejekben bámulatosan finom Knopp Imre,” „Igen előkelő szépség-galériával vonul be Márk Lajos”. Majd jött a nagy fordulat: „Végezván az emberekkel, keressük föl a tárlat szörnyetegeit. – Mindjárt az első teremben két rettenetes emberi-állat undok képe mered reánk. Ezek a Mednyánszky László báró *Csavargói*. Hogy e csavargók valóban csavargók-e, afölött kár kételkedni, inkább afölött kételkedjünk egy percre, hogy valóban emberek-e ezek a szörnyek, vagy a béka és orangután keresztezései? A típusuk borzasztó, visszataszító. Ha a művész ezt akarta, elérte célját, de egy művésznek, és éppen olyan nagy poétának, mint Mednyánszky László, nem lehet az a célja, hogy műveivel undort keltsen. Ami utálatos, az nem művészi, és a régi világban máglyán égették volna el Mednyánszkyt az ecsetjével és csavargóival egyetemben, ha ilyen vétket követett

⁶⁸ É. L. [Éber László]: Képek és szobrok. *Új Magyar Szemle*, 1900. december 15. 477.

⁶⁹ Kézdi-Kovács László: Művészetünk magyarosodása. A téli tárlat bemutatója. *Pesti Hirlap*, 1900. november 30. 4.

volna el az esztétika ellen. [...] A művész talán Tolsztoj szemével fest és a nyomor e visszariasztó ábrázolásával akar hatni a kedélyekre és a duzzadt erszényekre? Ha ez volt a célja, akkor sincs igaza, mert akkor már túlmént a célon; ábrázolásával részvétet nem kelt, sőt határozottan undorra ingerel, az ingerült ember pedig sohasem lesz emberbarát. Ez a két csavargó tehát nagy tévedése Mednyánszky bárónak, aki művészkedése kezdetén tulajdonképpen figurális alkotásokkal aratta első sikereit. Mindszentek napján imádkozó asszonya még ma is emlékezetünkben élhet, kitűnő kvalitásaival.” A régi típusú zsánerkép szembeállítását a csavargókkal – érthető, nehezebb megmagyarázni, hogy miért látott Kézdi-Kovács a két csavargó és a *Vázlat* közt ekkora kvalitáskülönbséget. Talán ennél a képnél indokoltnak látta a rútság, az elleneszenyes vonások ábrázolását. „De festett a művész ezúttal még egy harmadik szörnyeteget is: egy Shylockot. Ez a vén uzsorás már azután igazán kitűnő! Itt az arcáról lerívó állati kegyetlenség mellett is megmaradt a művész az emberi határok között. Itt már nem kacérkodik Darwinnal vagy Brehmmel, Tolsztoj sem ingerli, legfőlebb Molière vagy Shakespeare, s az uzsorás olyan típusát festi meg, amilyent a renaissance-ban festettek, s amely méltó Mednyánszky nevéhez.”⁷⁰

Volt, aki úgy fejezte ki elutasítását, hogy egyetlen szóval sem utalt a csavargókra, volt, aki a tájképekkel állította szembe a figurális ábrázolást: „Itt van Mednyánszky László két képe. Egy-egy csavargó fiú, amint a hideg éjszakában didereg. – Brrr! [...] Hát bizony, figurális dolgok ábrázolásában csődöt mond a Mednyánszky szubjektivizmusa. Az emberarchoz nem elég a »hangulat«. Ahhoz rajz kell elsősorban.”⁷¹

Természetesen voltak olyan lapok is, amelyek egy-egy félmondatral jelezték csupán, hogy a csavargó-képeket elfogadják-e vagy elutasítják. „Megkezdve körsétánkat szemünkbe ötlük [...] kiváltképpen Mednyánszky László báró két csavargó típusa. Két mesteri alak.”⁷² – írta a *Magyar Állam* kritikusa. Valamivel bővebben mondta el véleményét a *Hét* kritikusa: „Báró Mednyánszky László a delejes tájképein kívül két csavargót állított ki pompás rongyokban. Héja tekintettel megfigyelt típusok ezek. A gazdag színek, amelyek e két alakon láthatók, a sötétséget, az alattomoságot, a szülemlő bünt képviselik: ezek a valőrök mesterien egészítik ki a két csavargó jellemrajzát.”⁷³

A csavargó-képek furcsa, felemás, ellentmondásos elfogadására jó példa az az apró glossza, melyet az *Uj Idők* közölt a lapban reprodukált Mednyánszky-kép kísérő szövegeként, a tárlatot a közönség figyelmébe ajánlva: „Mednyánszky László mester nagy meglepetést szerez a tárlati közönségnek, egy sor figurális kép van itt tőle: öreg zsidók, züllött, nyomor- és szenvedés-megtörte alakok, csodálatos közvetlenséggel odafestve; mi egy tájképet közlünk tőle.”⁷⁴

⁷⁰ Kézdi-Kovács László: Emberek és szörnyetegek. Séta a téli műtárlaton. *Pesti Hírlap*, 1900. december 11. 1–4.

⁷¹ (Ne.): Őnagysága a képtárlaton. *Magyar Szó*, 1900. december 5. 1.

⁷² J.: A téli kiállítás. *Magyar Állam*, 1900. december 2. 1.

⁷³ Huba: A téli tárlat. *A Hét*, 1900. december 2. 771.

⁷⁴ A Múcsarnok téli kiállítása. *Uj Idők*, 1900. december 2. 494.

Az 1900-as év téli kiállítása után Mednyánszky ismét több éven át csak tájképet küldött a tárlatokra, a kritikusok ismét ünnepelhették a nagy tájképfestőt. (Bár néhányan már a tájképek fölött is fanyalogtak, elfáradást, önismétlést, korszerűtlenséget róttak fel a mesternek.) Az a különös, hogy két év múltával – bár Mednyánszky nem állított ki figurális képet – egy kritikus a műcsarnoki kiállítás bírálatának bevezető elmélkedésében visszatért a csavargók problematikájához, mégpedig úgy, hogy szélesebb összefüggésben vetette fel a rút, az „ocsmány” művészi ábrázolásának lehetőségeit. „Szomorú s végtelenül lehangoló jelenség a művészetben s a képzőművészetben kívül a költészetben is úttörő irány, a fizikailag és morálisan egyaránt visszatetsző csúnya fogalmának minden úton s minden áron való érzékítése is. Ahelyett, hogy a mindennapi élet salakjából kivezetne, előszeretettel s tervszerűleg a legmélyebb, a legundorítóbb sárban tapos. [...] Bastien-Lepage ismert koldusa, Mednyánszky csavargói csakoly kellemetlen, visszatetsző, lehangoló érzéseket keltenek, akár Zolának teszem *Bête humaine*je (Állat az emberben), avagy Dosztojevszkij *Raszkolnyikov*ja, Gorkij csodásan megírt csavargó-históriái, beleszámítva az *Éjjeli menedékhely* is.”⁷⁵ Rottenbiller Ödön számára ezek az összefüggések, párhuzamok tehát nem Mednyánszky elfogadását támogatták, a minták, a párhuzamok ugyanúgy „szomorú s végtelenül lehangoló jelenség”-nek minősültek, mint a rút, az alantas Mednyánszky képein.

1904-ben a Nemzeti Szalon őszi tárlatára Mednyánszky – nyilván eladási szándékkal – egyik ifjúkori figurális képét is beküldte. Ez a mű természetesen nem váltott ki olyan ellenérzéseket, mint a csavargók. A beszámolók többnyire Mednyánszky fejlődésére és a korai Munkácsy-hatásra utaltak. Divald Kornél szerint: „Érdekes Mednyánszky László báró egyik ifjúkori képe iskolás fölfogásával.”⁷⁶ A *Szalon Ujság* a fejlődést hangsúlyozta: „Három képe van Mednyánszkyknak, közte egy fiatalkori is. Mekkora utat tett meg ez az előkelő művészember, ki már nem halad a kifejlődés zig-zugos utain, hanem elérkezett a művészet horizontjára.”⁷⁷ „Mednyánszky Lászlótól [...] van egy ifjabb korú mű is, nagy impetussal kezelt erdő-belsejével és egy Munkácsy modorára emlékeztető parasztlegénnnyel.”⁷⁸ – írta *Az Ujság* kritikusa. Rottenbiller Ödön szerint is „művészettörténelmi beccsel bír számunkra az a múltban erősen Munkácsyknak befolyása alatt megfestett Mednyánszky-kép (*Esti tűznél*), mely mellett mindnyájunk örömeire ott van ám a mai Mednyánszky is teljes erősségében, szín-szimfóniájának utolérhetetlen harmóniájában (*Esthangulat*).”⁷⁹ A kép korábbi, egykorú bírálati között csak egy elutasító vélemény emlegette Munkácsyt, Mednyánszkyt gyenge epigonnak minősítve. Most magától értetődő adottságként kezelték, hogy Mednyánszky fejlődése során Munkácsy-hatás is érte. Talán kicsit

⁷⁵ Rottenbiller Ödön: Téli tárlat a Műcsarnokban. Első közlemény. *Ország-Világ*, 1903. november 22. 934.

⁷⁶ Divald Kornél: Őszi képkiállítások. *Magyar Szemle*, 1904. október 23. 367.

⁷⁷ *Művészet. Szalon Ujság*, 1904. október 15. 13.

⁷⁸ A Nemzeti Szalon őszi kiállítása. *Az Ujság*, 1904. október 9. 15.

⁷⁹ Rottenbiller Ödön: A Nemzeti Szalon őszi tárlata. *Ország-Világ*, 1904. október 16. 834.

eltulózva ezt hangsúlyozta Iván Ede is: „Mint különös érdekességre Mednyánszky 31. számú képre hívjuk fel a figyelmet; ez a kép, amely Mednyánszky fiatalkori alkotása, annyi közösséget árul el Munkácsyval, hogy a legavatottabb szemet és ítéletet is megtéveszti, s szinte csodás véletlenségnek tartjuk, hogy Mednyánszky kezelésében, a színekben s az egész felfogásban önkénytelenül s talán tudtán kívül – Munkácsy lett ezen a képen.”⁸⁰ Sokkal árnyaltabban fogalmazott Malonyay Dezső: „Van egy érdekes Mednyánszky is a kiállításon, a régi, a még német s még közvetve Munkácsy hatása alatt dolgozó Mednyánszkytól; jellemző a művész fejlődésére, s minél nagyobb lett azóta Mednyánszky, csak annál becsesebb az ilyen munkája is.”⁸¹

Nyári Sándor nem tartozott Mednyánszky művészetének jóindulatú méltányolói közé. Mindig talált valami kivetni valót, még tájképeiben is. Ezt az alkalmat is felhasználta arra, hogy szembeállítsa Mednyánszky különféle műfajban és eltérő korszakokban készült műveit: „Érdekes megfigyelni a báró *Mednyánszky* László által festett kollekciót is. Egy ember, ennyi variációban! Az *Esti tűznél* című képe, amelyen a Munkácsy Mihály művészetének a befolyása nem tagadható, a nagyszabású művész pályakezdeté látszik. Nagyot és sokat ígér. Ígérete becsületes, mint amily szép, s meghatottság nélkül nem lehet megtekinteni ezt a szép képet. Miért tért le a művész erről a szép, egyenes útról, s miért vágott neki annak az érthetetlen miszticizmusnak? Ki tudna erre megfelelni? De e mellett a képe mellett az a másik jobbról csak olajnyomat számba mehet, a baloldali pedig egy tájképi rébusz. A férfikép pedig egy rossz Rembrandt-utánezat. Ez a sokoldalúság, íme, nem tud érvényesülni, és nem is érvényesülhet, mert éppúgy mint a természetben, a művészetben sincs ugrás. Az impressziót folyton kell követni a művészi tudásnak, és ha ez a sujet-vel nem tud megküzdeni, meddő minden erőlködés. Tud-e Mednyánszky visszatérni a természetes természet-imádáshoz, és tud-e ennek művészetében érvényt szerezni, nem tudom. Kár azonban, hogy megvált attól az iránytól és szellemtől, amely őt arra a magaslatra vezethette volna, melyen ma Mészöly és Paál László állanak.”⁸² A fanyalgó megjegyzéseknél persze fontosabb az az információ, hogy Mednyánszky kiállított egy férfiarcképet is, „egy rossz Rembrandt-utánezat”-ot, erről a többi kritika nem számolt be. (A Nemzeti Szalon őszi kiállítása egyébként kimaradt a 2003-as katalógus listájából is.)

A *Esti tűznél* című kép azonosítása szempontjából fontos információt közölt a *Magyar Hírlap* rövid tudósítása: „Mindjárt az első teremben szemünkbe ötlik három szép Mednyánszky, két mocsaras kép és egy Munkácsy impressziók alatt készült erdei idill pihenő favágóval.”⁸³ Déry Béla két cikkében is megemlítette, hogy a képen „egy erdőben pihenő favágó alakja”⁸⁴ látható. A leírtak alapján nagy valószínűséggel arról a képről lehet szó, amely 1882-ben Bécsben volt kiállítva, *Est az erdőben* címen.

⁸⁰ –ván. [Iván Ede]: A Nemzeti Szalon őszi tárlata. *Hazánk*, 1904. október 9. 9.

⁸¹ Malonyay Dezső: Nemzeti Szalon. *Budapesti Hírlap*, 1904. október 9. 14.

⁸² Nyári Sándor: A Nemzeti Szalon őszi kiállítása. *Magyarország*, 1904. október 9. 12.

⁸³ A Nemzeti Szalon őszi kiállítása. *Magyar Hírlap*, 1904. október 9. 11.

⁸⁴ Déry Béla: Őszi vernisszázs. A Nemzeti Szalon tárlata. *Magyar Estilap*, 1904. október 8. 1. – Déry Béla: A Nemzeti Szalon tárlata. *Képes Családi Lapok*, 1904. október 16. 762.

1905 tavaszán a Könyves Kálmán szalonjában nyílt egy kis kamara-kiállítás, melyen több Mednyánszky-kép is látható volt.⁸⁵ Ehhez kapcsolódott Lyka Károlynak az a Mednyánszkyt bemutató írása, amely a *Művészeti Krónika* című lapban jelent meg. A művész pályafutása, tájképfestészetének kiválósága mellett szóba kerültek figurális képei is: „ha egy kicsit átkotorásszuk Mednyánszky műhelyét, [...] mindig tele van olyan képekkel, amik sohasem kerültek s nem is kerülnek többé a közönség elé. [...] E rengeteg tanulmány és felerésztt befejezett festmény közt nem kis százalék jut a figurális képekre, tehát munkálkodásának olyan termékeire, amelyek jóformán sohasem láthatók a kiállításokon. Hatalmas, tagbaszakadt, viharvert alakok, a külvárosok csavargói és útonállóí, rokkant öregek, hajótörött egzisztenciák, akik állandóan plein air életet élnek, heverik végig a vásznakat, derengő, rőt megvilágításban. Mednyánszky, aki egy egészen sajátos filozófiát épített össze magának, több emberi érdekességet talált ebben a népségben, mint a korzó művelt közönségében. De pusztán festői szempontból is fölötte áll a »szörnyetegek e gyűjteménye« azoknak az alakoknak, akiket kevésbé a természet, mint inkább a szabó, kalapos és fodrász formált. Impozáns nembánomsággal hever egy-egy ilyen képen a csőcselék valamely képviselője, érezni a súlyos paraszt-csontokat; leginkább leköt azonban az a mód, ahogy őket Mednyánszky előadja. Széles, nagy és egyszerű tömegességet ad a körvonaluk. Csupa lompos erő és faragatlan erély. Bizonyos ősszállapotokra gondolnánk, ha e rongyos proletárok nem volnának a nagyvárosi kultúra aljától megmérgezve. Mednyánszky ecsete alatt monumentálisakká nőnek a vásznon. Feltétlenül új típusok festészetünkben.”⁸⁶ Lyka Károly tehát az 1900-as téli kiállításról írott ismertetéseihez hasonlóan most is elismerte, nagyra értékelte Mednyánszky figurális képeit.

Gerő Ödön 1905-ben egy elméleti fejtegetésében utalt Mednyánszky csavargóképeire: „A festészet ma csak mint társadalmi művészet járhat a történelmi festés, a zsánerfestés, a tájfestés útjain. Ezek az osztályozások tulajdonképpen lehetetlenek is a szociálissá lett festészetben. Legalább a festőknek osztályozása. Mert szinte valamennyien a mindent-festők közé tartoznak. *Mednyánszky*, a tájfestés mestere megfestette *Csavargóit*, hogy az úgynevezett zsánerfestés beszédességével is megszólaltassa a maga művészetének is társadalmi voltát.”⁸⁷ Ez is egyfajta értelmezési módja természetesen a csavargóképeknek.

Az 1906-os műcsarnoki tavaszi tárlaton – a katalógus tanúsága szerint – tájképeken kívül két figurális ábrázolást is kiállított Mednyánszky, egy kocsmai jelenetet és egy portrét. Ezek nyomát azonban egyetlen tárlatismertetésben vagy kritikában sem találjuk, így nem dönthető el, hogy egyáltalán ott voltak-e a képek.⁸⁸

⁸⁵ A Könyves Kálmán mostani tárlatáról. *Művészeti Krónika*, 1905. március 15. 5. A cikk két Mednyánszky-kép címét nevezte meg: „Vihar előtt” és „Őszi nap”.

⁸⁶ Lyka Károly: Mednyánszkyról. *Művészeti Krónika*, 1905. március 15. 1–2.

⁸⁷ Gerő Ödön: Társadalmi művészet. *Pesti Napló*, 1905. szeptember 13. 2.

⁸⁸ Az, hogy senki nem írt róluk, önmagában nem bizonyíték. Csak akkor lenne egyértelmű a helyzet, ha valaki megírta volna, hogy a katalógus közlése ellenére nem látható a két kép a tárlaton.

1907-ben nyílt meg a Nemzeti Szalon új kiállítási épülete az Erzsébet téren. A megnyitó tárlatot Ferenczy Károly rendezte, az alapszabálytól eltérve, meghívásos alapon. Mednyánszky is a meghívottak között volt, két művet állított ki, egy tájképet és egy csavargót. Igazi szenzációt ekkor Ferenczy, Rippl-Rónai és Kernstok alkotásai keltettek. Több művész jelenlétét a kritikusok csupán névjegyük leadásának tekintették: „Báró Mednyánszky László, Nyilasy Sándor, Zombory Lajos megismétlik régi vallomásaikat. Elmondják, amit már régóta tudunk róluk.”⁸⁹ – írta Gerő Ödön. Hasonlóan vélekedett Kézdi-Kovács is: „A régi mesterek közül báró Mednyánszky *Téli tája* és *Csavargója* képviseli tipikusan alkotójuk nevét.”⁹⁰ Volt olyan kritikus is, aki szükségesnek tartotta, hogy ekkor is kinyilvánítsa a csavargó-képek elutasítását: „*Mednyánszky* László báró *Téli tája* a legszebb *Mednyánszky*ak közül való, *Csavargójával* ellenben nem tudok megbékülni. Ha jól emlékszem, mind a két kép már megfordult tárlaton.”⁹¹ A *Vasárnapi Ujság* kritikusa viszont szívesen látott volna több *Mednyánszky*-alkotást: „*Mednyánszky* Lászlónak sajnos csak két képét látjuk itt, az egyik a *Csavargó*, a művész csekély számú, de mindig érdekes figurális dolgai közül való.”⁹² Prém József fél mondatnyi méltatást szánt a képekre: „báró *Mednyánszky* László a *Tél* és a *Csavargó* című művei a mester legjobb alkotásai közé tartoznak;”⁹³ Csupán a *Népszava* kritikusa szentelt két mondatnyi értelmezést a műnek: „*Mednyánszky Csavargóját* régebről ismerjük. A homályos, misztikus levegőjű kép egy búsuló csavargót ábrázol. Egész tragédiát mesél ez a kép.”⁹⁴

Sajnos a kép részletes leírására egyetlen beszámolóban sem került sor, így nem lehet eldönteni, melyik csavargó-képről van szó, s azt sem, hogy igaz-e az, hogy már korábban is ki volt állítva.

1909-ben a Múcsarnok tavaszi tárlatára *Mednyánszky* a *Siesta* című figurális képét is beküldte. (6. kép) A tájképek mellet most ezzel a művével is foglalkozott néhány kritikus. A fogadtatás nem volt egységes, a hosszabb-rövidebb megjegyzések közt volt dicséret, ironikus csipkelődés és határozott elutasítás egyaránt. Nyitray József szerint „*Mednyánszky* László bárótól többi közt most egy figurális is látható. Zöld éjszakában egy padon maga elé merengő csavargó, azzal a biztos rajzzal, melyet a mesternek néhány tájképén hiába keresnénk. Pedig ez is elmosódó foltok halmaza, s ez a figurális is a *Mednyánszky* álmodozó, sajátos egyéniségének becses tükörcsüvegje.”⁹⁵ Ennek ellenkezőjét véli felfedezni a képen Gerő Ödön: „Báró *Mednyánszky* László *Siesta* című festménye is az első teremben van. A folt, az érdekes, erős folt, amikor fölfalja a formát, s amikor tartalmatlanná, semmitmondóvá teszi a rajzot: ez ennek a kis képnek a látványossága. És a tanulsága. A valami, amikor impresszióvá lesz, s mint ilyen

⁸⁹ Gerő Ödön: Az új Szalon. *Pesti Napló*, 1907. március 9. 4.

⁹⁰ Kézdi-Kovács László: A Nemzeti Szalon új otthonában. *Pesti Hírlap*, 1907. március 9. 8.

⁹¹ Zboray Aladár: A Nemzeti Szalon. Magyarország, 1907. március 22. 2.

⁹² A Nemzeti Szalon új épülete. *Vasárnapi Ujság*, 1907. március 17. 211.

⁹³ Prém József: Az új Nemzeti Szalon. *Budapest*, 1907. március 9. 4-5.

⁹⁴ (g. h.) [Grosz Henrik]: Nemzeti Szalon. *Népszava*, 1907. március 9. 5.

⁹⁵ Yartin [Nyitray] József: Tavaszi kiállítás a Múcsarnokban. *Az Ujság*, 1909. április 22. 1-2.

6. Mednyánszky László: *Siesta*, 1909 előtt. Olaj, vászon, 70 x 100,3 cm, MNG Itsz.: 3887. © Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

semmivé válik. A festőiség, amikor az önmaga akarata ellenére irodalommá, pusztán csak irodalommá lesz. Ennek a képnek megfestését határozottan festői ötlet inspirálta, de ez a festői ötlet elbeszélten nyilvánul. Megértjük, hogy mi akart lenni, de megértjük azt is, hogy mért nem lehetett azzá, aminek szánták.⁹⁶ Ha nem ismernénk Kézdi-Kovács korábban kifejtett véleményét a csavargó-képekről, akár dicséretnek is tarthatnánk – gúnyolódásnak szánt – megállapításait. „Feltűnik báró *Mednyánszky* László újabb csavargója is, annál inkább, mert hiszen ez a nagy tájfestő-poétánk ezúttal szinte idegesen elnagyolta a tájképeit, sziesztázó csavargója azonban a legkifogástalanabb csavargók közül való.”⁹⁷ (7. kép) Szablya János is iróniával közelíti meg a kiállítást, de ő a műcsarnoki átlagot bírálja: „ha csak valamivel szigorúbban teljesítették volna a zsűrorok a kötelességüket, akkor nem zavarhatta volna meg a selejtességnek ezt a hihetetlenül idillikus összhangját az a pár kép, amelyben művészet is van. Hogy kik az ünneprontók? Megbélyegzésül ideiktatjuk neveiket. Itt van például *Mednyánszky* László *Siestája*, amely a mester örök frissességéről tesz tanúságot.”⁹⁸

A kép azonosítása körül nem merülhet fel kétség, a „Képzőművészeti Tanács művásárló bizottsága a Szépművészeti Múzeum számára megvásárolta” a *Siesta* című képet,⁹⁹ s a mű jelenleg is a Nemzeti Galéria tulajdonában van.

⁹⁶ Gerő Ödön: A tavaszi tárlat. II. *Pesti Napló*, 1909. április 8. 4.

⁹⁷ Kézdi-Kovács László: A Műcsarnok tavaszi tárlata. *Pesti Hírlap*, 1909. április 17. 8.

⁹⁸ Sz. J. [Szablya János]: A Műcsarnok tavaszi kiállítása. *A Ház*, 2, 1909, 4/5. 149.

⁹⁹ Az állam művásárlása a tavaszi tárlaton. *Egyetértés*, 1909. május 20. 13.

APRILIS 18.

BOLOND ISTÓK

KÉPZŐMŰVÉSZET.

TAVASZI TÁRLAT.

357. Balló M. A lábavesztett Vénusz.

9. Mednyánszky, A béna lázoltó.

28. Spányik, A toalette közben megzavart feleség.

12. Herrer, Hábszínházban.

395. Reinhard, A férj bosszúja, a mért úncs ebéd.

Garantírozatlan hírek.

† Sándor szerb trónörökös le akar mondani a trónról György herceg javára, a ki viszont atya javára mond le, ha tudniillik Péter király is hajlandó lemondani Sándor herceg javára.

* Törökországban behozták a bothüntetést. Oroszország is törvényjavaslatot készül benyújtani, hogy a napirenden levő botrányok okozt bittal büntessék.

* Kellemetlen Samu beszámoló beszédében kijelentette szatmári hívei előtt, hogy az új kormányt csak abban az esetben fogja támogatni, ha őt is megteszi udvari tanácsossá a másik két Samu mellé.

* A hadügyminiszter megtiltotta a katonatisztek-

nek, hogy egymásnak váltót zsráljanak. Ennek ellenkezésével már meg is bizta a vállóóróket, a kiket ezután nem a vasut-igazgatók, hanem a hadügyminiszter fog kinevezni.

Náday †

*Meghalt bár a régi gárda,
Ő nem adta meg magát,
Küzdve korral, betegséggel,
Minden ostromot kiállt.*

*Ámde a letűnt nagyokhoz,
Társához kívánczosott,
S felhők között tapsolják most
Játékát az angyalok.*

7. Karikatúra Mednyánszky László *Siesta* című képéről. Bolond Istók, 1909. április 18. 5. lap

Az 1909. évi téli tárlatra újabb figurális képet küldött Mednyánszky. A kritikusi vélemények természetesen most is megoszlottak a *Tűz mellett* című alkotásról.

A kép legrészletesebb – sőt azt is mondhatjuk, hogy egyedülállóan részletes – elemzése *A Ház* című lapban jelent meg. Bálint Rezső – maga is festő – a megértés szándékával közelített Mednyánszky művészetéhez: „Sok szeretettel akarom magyarázni egy köztünk élő embernek, Mednyánszky Lászlónak a piktúrában való sajátosan különálló jelentőségét. Nem fölényes bírálattal, érték-megállapítással, hanem a megértő bensőségteljes hitével kívánom megközelíteni az ő magányos, egyedülvaló útját. [...] Az idei tárlat egyik képe: széles mezőn egy ember; egy csavargó, egy senki, maga alá húzott lábakkal ül és bámul. A földön ül, de mintha egy magaslaton vagy hegytetőn kémlelné az ismeretlent. Hová néz és mit szemlél? Sehová. Mire gondol? Mindenre. Hogy itt vagyunk, hogy elmegyünk. Mindent kérdez, semmire sem felel. Ül nagy széles lendülettel, nyugalommal. Kultúra? Mintha mosolyogna. Nem kell semmi. Ez a csavargó a nagy Sphynx: az örök kérdés és a sosem való felelt. Örömök? Nem mozdul. A magány. És csak a magány. Jöhet zápor, vihar vagy meleg, földet perzselő nyári nap: ő ülni fog némán, mozdulatlanul.” Bálint Rezső szerint Mednyánszky „a küldetésnek tudatában élő, a művészet önmagából induló kifejezője ő. Magához emel és mélységeiben a művészet lényegét tárja föl. Azt a művészetet adja, amit a nagyok, az egyetemes megérzők adnak: a fölszabadító, megtermékenyítő művészetet. – Akik mostani csavargójában a felületen elkalandozott piktor-problémát látták, csalódtak. Ez a csavargó elsőrendű memoárja Mednyánszky önéletének, mély pszichológiát rejtő önportré, a semmit akarás és filozofikus megállás szimbolikus megőrzése. Ez a kép visszanyúl a múltba és előrelép a jövőbe. Körötte bohóc-sapkás udvaroncok örülten kavarnak, bomolnak, és ő, mintha versenyt inna az idővel, tüskéivel és múmiaszerű merevségével belép a végtelenségbe.”¹⁰⁰

Néhány rövidebb elismerés is megjelent a műről. Kanizsai Ferenc szerint „meglep bátorságával a tűz mellett guggoló férfi-alak, fantasztikus és mégis reális világtásában. Ezt a képet, félek, sokan nem akarják megérteni. Pedig talán ez az egyetlen, amiben Mednyánszky egészen új.”¹⁰¹

Volt, aki éppen az újszerűséget tagadta. Sztrakoniczky Károly – egyébként jól felkészült, széles látókörű kritikus – így értékelte Mednyánszkynek a tárlaton látott tájképeit: „gyönyörködtünk bennük úgy, mint a legrégebb képeiben. Úgy és nem másképp, egy fokon állanak, mondhatnám: ugyanazok. Aminthogy a régiek közül nem is hozott újat senki sem.”¹⁰² A csavargót pedig szóra sem méltatta.

Böloni György ugyanakkor éppen ezt a képet emelte ki a kiállítás egészéből: „aki mégis valamit ad, a képek között egyedül Mednyánszkynek egy tűz mellett didergő csavargója, melyen előmlik a művész belső élete, s mely a monumentalitás felé mutat.”¹⁰³

¹⁰⁰ Bálint Rezső: Mednyánszky László. A téli tárlaton kiállított művei alkalmából. *A Ház*, 2, 1909, 7. 177–178.

¹⁰¹ Kanizsai Ferenc: Téli tárlat. *Magyar Hírlap*, 1909. november 17. 2.

¹⁰² Sztrakoniczky Károly: A téli tárlat. *Alkotmány*, 1909. november 13. 1–2.

¹⁰³ Bgy [Böloni György]: A Múcsarnokban. *Magyar Nemzet*, 1909. november 17. 6.

Nyitray József is elismerte a kép erényeit: „most szellemesen odavágott, tűznél sütkérező csavargóján is meg fogja látni a közönség, hogy mily sajátos, egyéni, külön úton jár ez a rendkívül érdekes mester, kinek művészete annyira a saját magáé, hogy büntetlenül senki sem utánozhatja. Pedig volt már, aki megpróbálta, nem is jött ki belőle művészet, hanem csak szolgai utánzás.”¹⁰⁴

Magyar Eleknek már voltak fenntartásai is a csavargóval szemben, de ezt – szokás szerint – a tájképek kiválóságának elismerésével ellensúlyozta: „Mednyánszky László báró a Múcsarnok egyik legnagyobb erőssége, tíz képpel szerepel a kiállításon, amelyek közül az első terembe három jutott. Ez az igaz nagy művésztalented most is megfog bennünket az ő csodálatosan szép színeivel, csodálatosan sejtelmesen hangulatos tájképeivel. [...] Érdekes próbálkozása a *Tűz mellett* című képe, amely egy pihenő csavargót ábrázol. Ez már nem vág össze az ő egyéniségével s a csavargó alakja el is van kissé rajzolva. A háttér azonban itt is szép.”¹⁰⁵

Gerő Ödön Mednyánszkynek ezt a figurális képét is elutasította: „A megoldatlanság, a formával nem-törődés, a struktúra semmibevétele egyik képében sem oly kirívó, mint csavargójában, amelyben a rajz szertekívánkozik, a forma szétfoszlik, s minden hatás a hangulatosságra van rábízva.”¹⁰⁶ Lakos Alfréd sem lelkesedett: „A tűznél című festménye az első teremben igen sikerült, impresszionista vázlat, de túl nagy terjedelmű kevés mondanivalójához képest.”¹⁰⁷ Kézdi-Kovács szokásos modorában gúnyolódott: „Báró Mednyánszky László visszatért régi szerelméhez: egy újabb csavargót festett, amint a tűz mellett ül [...] Íme, a művész témája jellemzi a mestert! [...] Mednyánszky, a báró, aki csavargókkal társalog.”¹⁰⁸

A sajtóbeli beszámolóknak és a kiállítás egykori katalógusában is *Tűz mellett* címen szerepelt a kép. A reflektálások alapján nyilvánvaló, hogy jelentős alkotásról van szó, nem lenne tehát érdektelen azonosítani valamelyik ma ismert festménnyel. Mednyánszky alkotásairól sajnos nincs olyan jegyzék, amely feltüntetné egy-egy kép címvariánsait. A címek közti eligazodást – és természetesen egy hiteles jegyzék létrehozását is – nagy mértékben nehezíti az a körülmény, hogy nemcsak a címek variálódtak – ugyanaz a kép másik kiállításon már más címen szerepelt, sőt azonos képre más-más címmel hivatkoztak a kritikusok egyazon kiállításról írt kritikáikban – hanem a képek is. Egy-egy témának, kompozíciónak akár több variánsa is lehet. Hogy mikor melyik volt kiállítva – szinte eldönthetetlen.

Napjainkban *Tűz mellett* címen nem tartunk számon képet, több mű címében ugyan benne van a „tűz mellett”¹⁰⁹ kifejezés, de az egykori leírások egyikre sem illenek. Az egykorú kritikák beszámolóí vizsont igen jó megközelítéssel a ma *Ágról-*

¹⁰⁴ Yartin [Nyitray József]: Téli kiállítás. A Múcsarnokban. *Az Ujság*, 1909. november 13. 13–14.

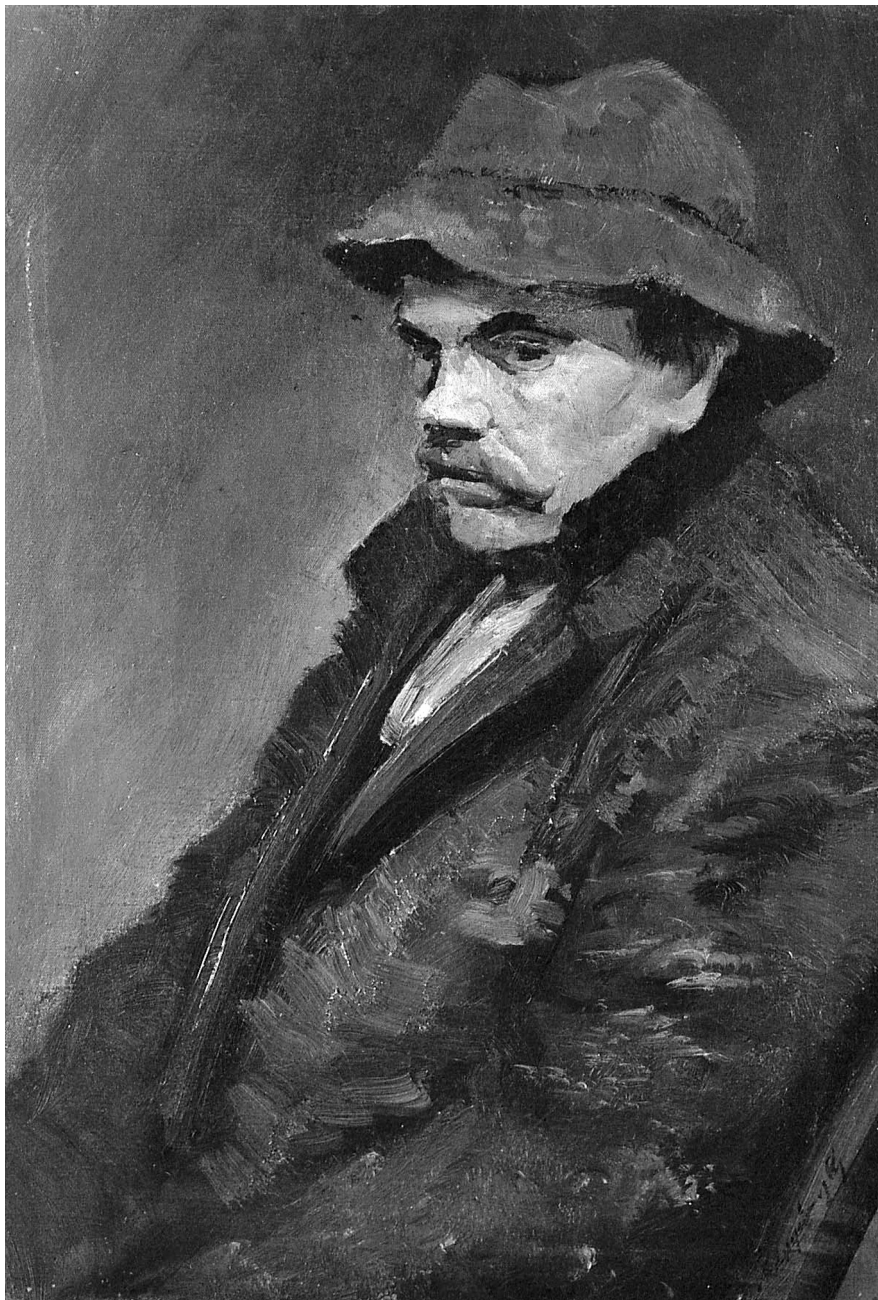
¹⁰⁵ Magyar Elek: A Múcsarnokban. Téli kiállítás. *Magyarország*, 1909. november 20. 1.

¹⁰⁶ Gerő Ödön: A téli tárlat. I. *Pesti Napló*, 1909. november 23. 13.

¹⁰⁷ Lakos Alfréd: A múcsarnok téli tárlata. I. *Magyar Szó*, 1909. november 13. III.

¹⁰⁸ Kézdi-Kovács László: A múcsarnok téli tárlata. II. *Pesti Hírlap*, 1909. december 9. 6.

¹⁰⁹ „Tűz mellett leselkedő”, „Tűz mellett pihenő paraszt”, „Tűz mellett” (Erdőben), „Tűz mellett a Tarpatak völgyében”, ilyen címek olvashatók az aukciós házak műtárgyjegyzékeiben.

8. Mednyánszky László: Tanulmányfej (Bajuszos férfiportré, Kalapos munkás),
1909 k., olaj, fa, 63 x 41 cm,
Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria ltsz.: 5662

1910 Április 24

BORSSZEM JANKÓ

A műcsarnokból.

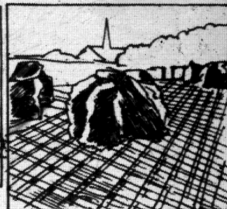
— A tavaszi műtárlat. —

21. Mátyai J. Amoskönyvében

9. Juszikó B. Szántás a magas iskolában.

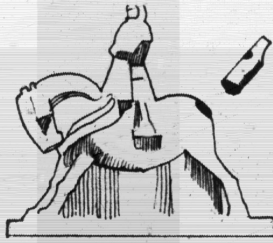
23. Aggházy Gy. Parkettes parkó.

176. Bory J. Monna Vanna persélménye

188. Simay J. Lovas szobor (hiányos)

144. Pap E. Az ült foglalkozás körös barátja.

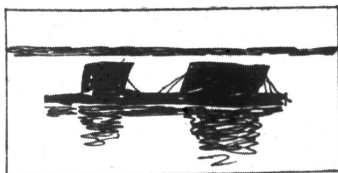
278. Kasz E. A görög

31. B. Mednyánszky L. NAGYE. (incognitó)

484. Borsy A. Görbe befőttele.

41. Kacsiany Ö. Dunába zubant aeroplán.

63. Jendrassik J. Leendő szobrette.

296. Kiraly János. Kutyagaz ébflifuszi.

9. Karikatúra a Tavaszi tárlatról a Borsszem Jankó című élcslapban,
1910. április 24. 9. lap

szakadt címen számon tartott mű leírásának felelnek meg. Ennek is van címvariánsa, Németh Lajos következetesen *Ülő csavargó*ként említi,¹¹⁰ de arra sehol nincs utalás, hogy ennek a műnek valami köze lehetne az 1909-ben kiállított festményhez.

Az 1910-es tavaszi tárlaton tájképek mellett két tanulmányfejet is kiállított Mednyánszky. (8. kép) Ezek a művek nem keltek nagyobb érdeklődést, Rózsa Miklós „két erőteljes tanulmányfejet”¹¹¹ említett, Malonyay szerint „egy-egy fej, de típus valamennyi”.¹¹² Kézdi-Kovács is csak annyit írt: „A második teremben látjuk báró Mednyánszky újabb csavargó-típusait.”¹¹³ Elek Artúr dicsérete szintén igencsak mérsékeltnek mondható: „Mednyánszkyknak két nagy ködön áttetsző, imbolygó fényű tája függ az első teremben, azután néhány kisebb vászna, táj- és csirkefogó-tanulmánya a másodikban. Minden érdekes, ami Mednyánszky keze alól kikerül; de mindezt sokkal megragadóbban is megfestette már.”¹¹⁴ (9. kép) A *Magyar Nemzet* című újság arról is közölt egy kishírt, hogy „Mednyánszky *Tanulmányfej* című akvarelljét *tintaceruzával* tették tönkre a felismerhetetlenségig.”¹¹⁵

Az a különös, hogy bár egyáltalán nem küldött be képet Mednyánszky a Múcsarnok 1910-es téli kiállítására, egy kritikus mégis szóba hozta korábban bemutatott figurális művét: „szóljunk a főhercegnőről is. Ott lóg a portréja az első teremben, Endrey Sándor csinálta. [...] megbámulták éppúgy, ahogy a tavalyi tárlaton Mednyánszkyknak a csirkefogóját ugyanebben a teremben. (Ugyan volt is mit bámulni a bátor színeken, a pompás fölfogáson és a jóízű kivitelén.) Ilyen az élet. Tegnap *Liliom*, egy csirkefogó életét játsszák és csirkefogókat festenek, ma a *Testőr* a slágerdarab és főherceg a modell. – Apropos! Mednyánszky elmaradt az idei tárlatról. Lehet, hogy kiselejtezték a képeit. Talán nem fért a bőrébe és újat mert próbálni. Vagy nem akart szerepelni, mert látta a kiállítás színvonalát.”¹¹⁶

Mednyánszky 1911–1912-ben is állított ki tájképeket, de alakos képeket nem. 1913-ban a Művészház palotaavató kiállítására azonban figurálisokat is küldött be. Műveire a kritikák csak nagyon röviden utaltak. Elek Artúr megjegyzéséből az egyik figurális kép témája is meg tudható: „*Mednyánszky* báró a legrégebben látott ismerős.

¹¹⁰ Németh Lajos *Modern magyar művészet* c. könyvének 1968-as és 1972-es kiadásában, valamint *A magyarországi művészet története* 6. kötetének fénykép mellékletében „Ülő csavargó”-nak nevezi a képet. A szövegkötetben Aradi Nóra az „Ágrólszakadt” címet választja. Kállai Ernő és Sarkantyú Mihály, valamint a legújabb kiadványok is ezt használják. Két műről lenne szó? Tulajdonosként sem ugyanazt nevezik meg, Németh szerint a MNG tulajdona, a többiek szerint korábban magántulajdon, jelenleg pedig a kecskeméti múzeumé. Néhány centi eltéréssel a kép méreteiről is háromféle adat szerepel. A keletkezés évéről is eltérnek az adatok, ez persze érthetőbb. (Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy Sarkantyú a „Támaszkodó”-t keresztelte át „Ülő csavargó”-ra, amit Aradi Nóra kifogásolt.)

¹¹¹ Tövis [Rózsa Miklós]: A Múcsarnok tavaszi tárlata. *A Hét*, 1910. április 3. 230.

¹¹² Malonyay Dezső: A Múcsarnokban. *Budapesti Hírlap*, 1910. április 1. 2.

¹¹³ Kézdi-Kovács László: A múcsarnok tavaszi tárlata. *Pesti Hírlap*, 1910. április 1. 6.

¹¹⁴ Elek Artúr: A Múcsarnok tavaszi tárlata. *Az Újság*, 1910. április 1. 15.

¹¹⁵ Megrongált festmények. A Múcsarnok botránya. *Magyar Nemzet*, 1910. április 14. 6.

¹¹⁶ Keleti Armand: Téli tárlat a Múcsarnokban. *A Jövendő*, 1910. december 25. 216.

Négy képét is elküldte erre a kiállításra, két alakosat és két tájképet. A *Holdsütés* című fonnyadt színű, párazatos táj a mester legjáva munkáihoz méltó. Megkapó *Ivóban* című sárgás, csaknem régi hollandusokra emlékeztető tónusú és beállítású enteriőrje is.¹¹⁷ Magyar Elek fenntartások nélküli elismerése két mondatba belefért: „*Mednyánszky* László báró két tájkép mellett, amelyek közül a hangulatosabbik a holdsütéses, érdekes módon két figurálist is küldött. Csirkefogói világítás és karakter dolgában egyaránt teljes erejében mutatják a mestert.”¹¹⁸ Egy mondatnyi dicséretet még *A Nap* című napilap is szánt a képre: „Igen érdekes és finom *Mednyánszky*nek egy figurális képe, a *Csavargók*.”¹¹⁹ Furcsa, felemás dicséretet kapott *Mednyánszky* a konzervatív ízlésű Nyáry Alberttől: „Ámde nem tudjuk megérteni, hogy a fiatal titánok gárdája bevette *Mednyánszky* bárónak a képeit is. A tájképei gyönyörűek, a figurális képei pedig, bár *Mednyánszky* nem éppen ezekben a legerősebb, környezetükből mint műrecek válnak ki.”¹²⁰ Nyilván a Nyolcak „botrányos” kiállításai és a Budapesten is bemutatkozott Picasso, Kandinszkij, Kokoschka és társaik után már *Mednyánszky* is „műrecek” lett Nyáry Albert szemében.

1913 decemberében a Nemzeti Szalon rendezett kiállítást. Ekkor is megjelent a sajtóban néhány rövid utalás *Mednyánszky* részvételéről: „A jubiláris téli tárlat anyaga válogatottabb, frissebb, színesebb, mint rendesen. [...] ott szerepel *Mednyánszky* László báró néhány poétikus, érdekes világítású tájképpel s egyben mint zsánerfestő is bemutatkozik egy csavargó jól karakterizált, érdekes tanulmányfejével.”¹²¹ – írta Magyar Elek. Lippay Gyula is írt egy dicsérő mondatot *Mednyánszky* festményeiről: „*Mednyánszky* László báró néhány csodaszép, rendkívül finom szövésű hangulatos ábrát állított ki s egy nem kevésbé kitűnő figurális képet.”¹²²

1914 tavaszán két kiállításon is látható volt *Mednyánszky*nek egy-egy figurális képe. Csak rövid, minimális információt tartalmazó megjegyzések olvashatók róluk. Nem tudjuk, melyik csavargó volt a Művészházban, de *A Nap* című lap megjegyzése elég szokatlan: „A másfél száz kép közül kimosolyog, felüdit egy-egy szépen megcsinált festmény vagy rajz. [...] *Mednyánszky* László aranyos humorral megfestett *Csirkefogója*, [...] *Vedres* Márk becsületes szobrai valósággal felüditik a szemet.”¹²³ Nem mondható bőbeszédűnek a *Magyarország* beszámolója sem: „*Mednyánszky* László báró egy misztikus hangulatú őszi táj mellett egy *Csirkefogó* kitűnően karakterizált arcképevel ad bizonyosságot figurális képességéről.”¹²⁴ Lippay Gyula viszont *Mednyánszky* dicséretét érvként, igazolásként használta fel, művészetét

¹¹⁷ Elek Artúr: A Művészház megnyitó kiállítása. *Az Ujság*, 1913. január 23. 15.

¹¹⁸ Magyar Elek: Palotaavató kiállítás a Művészházban. *Magyarország*, 1913. január 23. 10-11.

¹¹⁹ k. d.: Az új Művészház. *A Nap*, 1913. január 23. 9.

¹²⁰ n. a. [Nyáry Albert]: A Művészház és egy kiállítás. *A Cél*, 1913. február 20. 90-93.

¹²¹ Magyar Elek: Zichy-hagyaték és jubiláris téli tárlat. Kiállítás a Nemzeti Szalonban. *Magyarország*, 1913. december 7. 7-8.

¹²² L. Gy. [Lippay Gyula]: A Nemzeti Szalon. Jubiláris kiállítás. *Budapest*, 1913. december 7. 11-12.

¹²³ A Művészház képei. *A Nap*, 1914. február 15. 9.

¹²⁴ Magyar Elek: Modern kiállítás a Művészházban. *Magyarország*, 1914. február 15. 10.

szembeállította azokkal modern törekvésekkel, amelyeket ő elutasított: „A Művész-háznak ez a kiállítása a legvegyesebb impressziókat kelti. Jó és rossz, modern és konzervatív, akadémikus és ultramodern törekvések vegyesen váltakoznak a falakon. [...] A kiállítás attrakciói, *Vaszary* János és a „Nyolcak” megjelent tagjai abszolút kellemetlenül hatnak, törekvésük pedig immár érdektelen szalmacséplés. [...] *Mednyánszky* László báró tájképe a mester finom hangulatai közül való, *Csirkefogója* pedig igen karakterisztikus figurális képe a mesternek.”¹²⁵

A Műcsarnok tavaszi kiállításán látható kép még szerényebb visszhangot keltett. A *Világban* például csak annyi olvasható: „a bejárótól jobbra húzódó szobákban néhány érdemesebb kép: *Mednyánszky* László csavargója, *Gulácsy* Lajos két, finom művészettel alkotott képe, ...”¹²⁶ A *Magyarország* tudósítása csupán egy jelzővel több ennél: „*Mednyánszky* László báró finom, hangulatos *Téli reggele*, egy modernebb technikájú *Téli estje* s egy jól karakterizált *Csavargója* tartoznak abba a csoportba, amelyről már az első cikkünkben meg akartunk emlékezni.”¹²⁷

Köztudott, hogy az első világháború kitörése után *Mednyánszky* mindent elkövetett, hogy kijusson a harcterekre, hogy közelről tanulmányozhassa a nagy háborút. Utóbb a hagyatékából, a gyűjtőktől, a hadtörténeti gyűjteményekből igen sok háborús ábrázolás vált ismertté. Ez némiképpen azt a látszatot kelti, hogy a háborús kiállítások tele voltak *Mednyánszky* figurális ábrázolásaival. Ám ez közel sincs így. Hogy mikor mit és miért állított ki *Mednyánszky*, s mit tartott vissza műtermében, nem tudjuk pontosan. Az azonban tény, hogy továbbra is főleg tájképeket küldött be a tárlatokra, figurálisat jóval kevesebbet.

Jól alátámasztja ezt a *Budapesti Hírlap* 1914. december 13-i számának vezércikke, mely beszámolt *Mednyánszky* harctéri tudósítói tevékenységének első eredményeiről: „*Mednyánszky* gazdag zsákmánnyal tért haza. Elálmélkodva merültünk el a képsorozatba, melyet magával hozott. [...] nem bravúros csataképek, nem a háború borzalmainak idegrázó jelenetei ezek. [...] A legfinomabb művészet, a legnemesebb ízlés és egy mély filozófiai szemlélet: ezek az ő művészetének alapelemei. [...] A modern háború diszkrét, de ékesen szóló dokumentumai ezek a képek. Csataképek: tábornokok, hadsorok, bömbölő ágyúk, haldokló sebesültek nélkül. [...] csatafestő tájképeket írt, [...] képei nem epikus jelenetek sorozata ebből a hadjáratból, hanem egy nagy lírai verskötet. Csupa szín, csupa melódia, csupa meghatottság, csupa érzés és filozófia.”

E leírás alapján nem lehet eldönteni, hogy a vázlatok, tervek között volt-e, s ha volt, mennyi volt a figurális ábrázolás. A „zsákmány” ekkor még nem került a közönség elé, erre a vezércikk is figyelmeztetett: „Ebből az érdekes és nevezetes munkából eddigelé semmi sem került a nyilvánosság elé. Nem is tudom, mikor, hogyan, mely formában fog odakerülni.”¹²⁸ Az előrelátás helytállóan bizonyult,

¹²⁵ L. Gy. [Lippay Gyula]: A Művészház kiállítása. *Budapest*, 1914. február 15. 6.

¹²⁶ A Műcsarnokban. *Világ*, 1914. április 4. 11.

¹²⁷ Magyar Elek: A Műcsarnokban. Tavaszi kiállítás. I. *Magyarország*, 1914. április 4. 1-2.

¹²⁸ [Rákosi Jenő]: *Mednyánszky*. *Budapesti Hírlap*, 1914. december 13. 1-2.

Mednyánszky tervei, vázlatai, feljegyzései csak igen lassan, fokozatosan valósultak meg s kerültek a közönség elé.

A „modern csatakép” lehetőségeiről, jellemvonásairól egyébként széleskörű vita zajlott, cikkek sorát lehetne idézni, amelyekben arról elmélkedtek, hogy ez a háború – a művészi ábrázolás szempontjából is – mennyire eltér a korábbiaktól.

A Múcsarnok 1915-ben is megrendezte tavaszi tárlatát. Nagy volt a várakozás, és nagy volt a csalódás. A háború első hónapjainak felfokozott közhangulatában – amikor az újságok a magyar katonák hősiességéről, győztes csatákról, áttörésekről szóló tudósításokat és politikai szónoklatokat közöltek – a frontoktól távol élő közönség a képzőművészettől is a dicsőséges tettek ábrázolását várta. „Akik az új művészetre várnak s azt remélik, hogy a nagy napok nyomán új gondolatok, új érzések, új színek és vonalak születnek a piktúrában, azoknak még várniok kell. [...] Mi csak azt reméltük, hogy meg fogunk érezni valamit a világtörténelmi napok leheletéből, s egy érzésben is tisztultabb művészet ígéretéből. Ebben a reménykedésünkben a tárlat várakozásunkon alul maradt. Úgy látszik a háború nyomtalanul zajlott le eddig a magyar piktúra élete fölött”¹²⁹ – vélekedett az *Alkotmány* kritikusa. Malonyay Dezső szerint is „Alig akad olyasmi, aminek akár külső, akár belső köze volna a mi most vívott élethalálküzdelmünkhez.”¹³⁰ Mednyánszky részt vett ezen a tárlaton, de nem fronton készült műveket, csupán korábban festett tájképeit küldte be.¹³¹

A sajtóhadiszállás keretében dolgozó művészek első kiállítását Bécsben rendezték meg 1915 októberében. A tudósítások beszámoltak arról, hogy „Mednyánszky László kollekcója, 18 kép, messze kimagaslik mindazok közül, amiket a háború inspirált nálunk és a külföldön. [...] Mednyánszky képei az igaz háborút adják, ahogy azt egy zseni krisztusi világnézetlen keresztül meglátta. Egyik festő sem volt olyan hosszú ideig a fronton, tűzben, lövészárokbán, rajvonalban a katonák között, mint ő, talán ezért talált olyan megrázóan őszinte témákat. Főlényesen ő az első e kiállításon, meg sem közelíti egyik művésztársa sem.”¹³² A művek részletes méltatására azonban nem került sor, hiszen a hazai közönség nem látta a tárlatot, a katalógusbeli címekből viszont megalapozottan következtethetünk arra, hogy ekkor már egész sor kifejezetten figurális műnek számító alkotást is kiállított Mednyánszky.

A Múcsarnok 1915. évi téli tárlata kapcsán ismét megfogalmazódott az igény a háború konkrétabb, testközeli ábrázolására: „A kiállítók közül sokan katonai szolgálatot teljesítenek, de sem ennek, sem a háborúnak nincs különösebb nyoma a falakon. [...] A festészet tehát éppúgy, mint az irodalom, még nem tudott felocsúdni a szörnyű valóságból, a katasztrófa légnyomása még mindig földhöz lapítva tartja a lelkeket.”¹³³

¹²⁹ -k. -ly.: A tavaszi tárlat. A Múcsarnok kiállítása. *Alkotmány*, 1915. március 13. 3.

¹³⁰ Malonyay Dezső: A tavaszi tárlat. *Budapesti Hírlap*, 1915. március 13. 2-4.

¹³¹ Malonyay ezt teljesen egyértelművé tette: „Itt van néhány tavalyi munkájával a hatalmas *Mednyánszky*.” i. m.

¹³² A sajtóhadiszállás festőművészeinek kiállítása. *Pesti Napló*, 1915. október 2. 13.

¹³³ Téli tárlat. *Az Est*, 1915. november 20. 6.

Voltak azonban olyan kritikusok is, akik határozottan úgy vélekedtek, hogy Mednyánszky megtalálta az ideális megoldást: „a háború művészete is bevonult. [...] Mednyánszky háborús képei talán ennek az új problémának a megérzéshez mégis legközelebb vezetnek a tárlaton” – írta a *Népszava* kritikusa. A tárlatra ugyan ismét tájképeket küldött Mednyánszky, de ezek már a harctereken készültek. A kritikusok úgy értelmezték e művek hangulatát, hogy az szorosan összefügg a háborús élményekkel. Elek Artúr szerint „Új munkáival, sőt egyenest a háború aktualitásából kiszakított műveivel állított be [...] az öreg, a fáradhatatlan és érzésében megöregedni annyira nem tudó *Mednyánszky* báró. Tudjuk róla, hogy a harctereket járja, reprodukciók útján ismerjük is ott készült képeinek egyikét-másikat. Most színes nivoltukban is megismerkedhetünk velök. Megragadó hangulatosságával, nagyon finom szürke és barna színeivel kiválik közülök az *1915. március* című tájkép. Mednyánszky a háborúban is a levegőnek festője, nem a harci cselekményeké. És jobb is, hogy megmarad annál, ami a művészet számára hozzáférhető a háborúból.”¹³⁴

Hasonlóan vélekedett Felvinczi Takács Zoltán is: „A háború Mednyánszky poétikus tájképeiben tükrözik a legművészbibb formában. A modern háború keveset nyújt a szemnek. Kísérő tünetei artistikusabbak, mint a fő cselekvényei. Az előbbieket visszaadására pedig senki sem olyan hivatott nálunk, mint a Kárpátok festője. Ezt a háborút, melynek sorsa az ő hegyeiben fordult meg, az ő szemével fogjuk látni a jövőben.”¹³⁵

1915 novemberében rendezték meg az Ernst Múzeumban *A magyar mesterek második csoportkiállítását*. Mednyánszky szokatlanul sok képet küldött be, ezek közt már több figurális is volt. „*Mednyánszky* László báró terjedelmes gyűjteménnyel vesz részt a kiállításon, régebbi keletű és legújabb, a háború harcterein született képeivel. [...] A harctéren készült festmények között legszebb a *Betegszállítás* (79. sz.) című.”¹³⁶ Elek Artúr beszámolója nem adott részletes leírást a képről, de nagyon valószínű, hogy a dicséret alapja a táj és a figurák harmonikus összhangja volt.

Lyka Károly kritikája elsősorban két tanulmányfejjel, két férfiportréval foglalkozott: „*Mednyánszky* László bárónak egy sor képe köti le érdeklődésünket többféle szempontból. Van itt két fej – szimpla emberfejek –, amelyeket a mester hatalmas ereje messze kiemelt a hétköznapiaságból, ritkán látható ünnepélyességgel szól róluk hozzánk az élet; szűkre markolt megfestésük morális ereje szinte freskószerű. Mellettük egy sor kép – ennyi *Mednyánszky*-kép még egy kiállításon sem került bemutatóra –, amely a Duna borongós mellékére, fénylő mocsarak esti csendjébe vezet, s amelyek azt a természetrajongást tolmácsolják, amely legsajátosabb jegye e festőnek.” Azokat a háborús képeket is méltányolta Lyka, ahol az emberi figurák szinte csak staffázs szerepet kaptak: „Az impresszió egész nagyságát egypár oly műve

¹³⁴ Elek Artúr: A téli tárlat. *Az Ujság*, 1915. november 20. 3–4.

¹³⁵ Felvinczi Takács Zoltán: A téli kiállítás. *Nyugat*, 9, 1915. No 23. 1366.

¹³⁶ Elek Artúr: Az Ernst-múzeum kiállítása. *Az Ujság*, 1915. november 28. 20.

mutatja, amelyeket a csatatereken készített, s ahol a táj végtelenében a piciny ember nagy kincséért, az életért folyik a keserves erőfeszítés. Trénszekér, kátyús úton, sár, pernye, fakó kóró és az égen függő köd, piciny emberek, akikből csak éppen a mozdulat látszik, amint erőlködnek, amint előre vergődnek s mellettük, előttük, mögöttük a vég nélkül való táj, amely valamely fenséges nemtörődomséggel vesz körül mindent. Ritkán látni ily lélekkel teljes tájképeket.”¹³⁷

A sajtóhadiszállás első magyarországi kiállítását 1916 januárjában rendezték meg a Nemzeti Szalonban. „Művészi szempontból természetesen az az első kérdés, hogy mit látott meg a háború borzalmaiból Mednyánszky László, Vaszary János, [...] *Mednyánszky* László huszonegy képpel számol be tapasztalatairól. Bámulatos az a művészet, amellyel ő a legsomorúbb, a legfájóbb dolgokat a lehelet finomságával veti vászonra és papírra. A *Menekülők*, az *Úttalan utakon*, *Zimony első lövetése* különösen kiemelkednek finomságaikkal.”¹³⁸ – írta a *Budapest* című lap kritikusa.

A kritikák többségében az emberábrázolás méltatása még mindig háttérbe szorult a tájképek hangulatának leírása mögött: „*Mednyánszky* László báró, az intim hangulatok festője a háborúban is a lírát keresi. Pihenő katonái, zsidó temetője legjobb dolgai közül valók, a *Hajnal a táborban* is elsősorban a tónusok gyönyörű hangulatával hat, de a mozgás ereje is megvan benne, valamint abban a képében is, amely *Zimony* első lövetését ábrázolja.”¹³⁹

Furcsa ellentmondásokat próbált összeegyeztetni Mednyánszkyról alkotott véleményében Nyáry Albert. Egyrészt csalódott volt, elégedetlen a háború ábrázolásával: „mikor kijövünk a Nemzeti Szalonban rendezett háborús kiállításból, valami csalódottság félet érzünk. Mi, akik ideáig nem voltunk a csatatereken, valami másnak képzeltek el a világháborút, amelyhez fogható ideáig nem volt a földön. Százerek, milliók pusztulása, az ágyúk rettenetes rombolása, a gépmadarak kalandjai, a tengeraltjárók rejtelmessége, a halál, a rom, a dicsőség, a győzelem évek óta izgatják képzelőtehetségünket.” Ugyanakkor szükségesnek tartotta, hogy elítélje Mednyánszky korábbi figurális ábrázolásait: „*Mednyánszky* báró nagy maradt a háborús években is, mint mindig. A természet szépségeiben gyönyörködött egész életében s úgy látszott, hogy erőt vesz csak a természetén, amikor elzüllött ember-söpredéket ültetett be néha-néha műtermébe. Ezek a képei nem is igen sikerültek. A világ legjobb, legnemesebb szívű embere nem értette meg ezeknek a szerencsétleneknek a lelkivilágát, s amikor komor, ellenszenves akart lenni, jórészt csak karikatúrát tudott adni.” Nem tudjuk, hogy képzelte el Nyáry Albert a pusztulást, a rettenetes rombolást, a halált, a romokat, ha Mednyánszky csavargóit karikatúráknak látta. De nem volt elégedett Mednyánszky háborús ábrázolásaival sem: „Ő már a legelső között ott volt a harctéren. Persze ő megint nem látja a rútat, a mulandóságot. A természet, az emberek rombolása között is csak szép marad, s az égboltot nem vagyunk képesek vérrel, korommal bemocskolni. Mednyánszky hiába próbál az ő hangulatos

¹³⁷ Lyka Károly: Magyar mesterek. *Uj Idők*, 1915. december 12. 610.

¹³⁸ Boross Mihály: A sajtóhadiszállás műkiállítása. *Budapest*, 1916. január 6. 9.

¹³⁹ Magyar Elek: A sajtóhadiszállás háborús kiállítása. *Magyarország*, 1916. január 6. 9.

tájképeibe ágyúkat, katonákat beilleszteni, azokat nem látjuk s csak magukban a tájképekben gyönyörködünk. Hiszen a legtöbbször ő maga is alig látja a földet, csak a végtelen, rejtelmes égboltozatra függeszti rá a szemét.”¹⁴⁰

Farkas István, aki festőként Mednyánszkyt tekintette mesterének, szintén a fronton szolgált. Közvetlen tapasztalatai, élményei alapján keményen megbírálta a hadikiállítását: „hiába keressük ezen a hadikiállításán azt, ami e borzalmaiban nagy-szerű korszaknak megfelel s ami egyúttal a művészet zsenialitása útján örökbecsű emlék marad, egy igazi színnel, bátor vonásokkal, biztos kézzel megfestett háborús epizód; [...] Nem furcsa? a sajtóhadiszállás művészei portrékat festettek a harctéren, a háború kínjai és gyönyörűségei helyett tábornokok arcai feszülnek a keretek között, mintha az itthon maradottnak nem lenne alkalmuk arcképet festeni. [...] Bizonyos, hogy a nagyobb méretű koncepcióknak a harctéri körülmények nem felelnek meg, így hát ezt a kiállítást is úgy kell tekinteni, mint egy ígéretet a jövőre, mint egy nagy, sokoldalú vázlatkönyvet, melyben talán a nyugalmas évek piktúrája majd meg tudja találni a megfelelő impressziót – nem lehet letagadni, ebben a vázlatkönyvben van szín, ötlet, változatosság, itt-ott eredetiségre való törekvés, halvány kontúrjai a nagyot akarásnak, de azért mégis szomorú, hogy ez a kiállítás se a lelkesedés, se a meghatottság, se valami másabb, extrább rendkívüli érzést nem tud kiváltani belőlünk, egészen hétköznapi – olyan ez a kiállítás, mintha béke volna.”¹⁴¹ Utóbb, egy újabb cikkében azonban kicsit enyhített szigorú ítéletén: „Mednyánszky László bárónak minden képéről leárad a nagy művész biztonsága, a *Menekülők* című képe drámai hatású.”¹⁴²

Az 1917-es hadikiállításán még több képpel szerepelt Mednyánszky, köztük sok figurális is volt. Szinte minden kritikus mást emelt ki legkiválóbbként: „Mednyánszky László bárónál meg kell állanunk. Húszt kész művel jelentkezett s alkotásaiban a hó-árnyékok, hajnali pirok, tömegmozgás epocháját látjuk. A *Menekülés éjjel* és a *Kenyér* címűek szenzációs hatásúak.”¹⁴³ – írta a *Budapest* kritikusa. Bálint Lajos is figurális képeket emelt ki: „Mednyánszky László szintén nagyobb kollekcióval szerepel és régi kitűnő értékeivel. Gyűjteményének legfeltűnőbb darabja a színekben szokatlanul gazdag *Ágyú fölrontatása* és a sárga világítású *Újoncok bevonulása*.”¹⁴⁴ Színeinek és világítási megoldásainak kiválóságát hangsúlyozta Magyar Elek: „Mednyánszky László báró finom, mélyhangulatú képei közül a gyönyörűen színezett *Ágyúvontatás* és a világítási effektusaival feltűnő *Málhásosztag* mutatja leginkább e veterán mester nem csökkenő kvalitásait.”¹⁴⁵ Iván Ede is talált kiemelnivalót: „Drámai, de inkább érzelmekből fakadó Mednyánszky László ecsetje is. *Éjjeli menekülése* és kárpáti képei a kiállítás legértékesebb anyaga. Ő a tömegeket,

¹⁴⁰ Nyáry Albert: A háborús kiállítás. *A Cél*, 1916. január 20. 57-59.

¹⁴¹ Farkas István: A Sajtóhadiszállás kiállítása. *Független Magyarország*, 1916. január 6. 2-3.

¹⁴² Farkas István: Séta a sajtóhadiszállás kiállításán. *Független Magyarország*, 1916. január 13. 2.

¹⁴³ Boross Mihály: A sajtóhadiszállás művészete. *Budapest*, 1917. február 4. 8.

¹⁴⁴ B. L. [Bálint Lajos]: A sajtóhadiszállás második kiállítása. *Magyar Hírlap*, 1917. február 4. 8.

¹⁴⁵ Magyar Elek: Háborús képek és szobrok. *Magyarország*, 1917. február 4. 19.

mozgást, a háborús ember cselekvéseit a természet titokzatos erejének rendeli alá és ezt színeiben is kifejezésre juttatja.”¹⁴⁶

Az 1917 végén rendezett téli kiállításon is volt figurális kép Mednyánszkytól; „megdöbbenő erővel megfestett tanulmányfej”-ét több kritikus is megemléltette.¹⁴⁷ Az 1918-as tavaszi kiállításon tanulmányfeje mellett egy többalakos képéről született érdekes magyarázat: „Itt van *Mednyánszky* László egy ifjúkori portrétanulmányával, egy tátrai képpel és egy háborús vonatkozású festménnyel. Az utóbbi ködös időben vonuló katonákat ábrázol s mozgásukban van valami megnyugvás, szinte érzékeltetve azt a filozófiai magasztalatot, melyről az aggastyánok korát elért művész az életre és minden hiábavalóságra letekin. Az élet keletkezésének és elmúlásának csak az összesség szempontjából van jelentősége, az egyes elvész benne. Az élet vihara pehely könnyűségével sodorja az egyént a békés munkálkodástól a legvészesebb pusztulásba, s a természet ereje éppoly leigázó az emberéhez képest, mint amilyen lenyűgöző fenséggel tekintenek alá a hegyóriások a lábuknál haladó emberkékre, katonákra.”¹⁴⁸

A Sajtóhadiszállás harmadik kiállításán 1918 nyarán Mednyánszky egyik leg-reprezentatívabb háborús képe volt látható, a *Szerbiában*. (10. kép) A mű, jelentőségéhez képest nagyon szerény visszhangot keltett ekkor, de azért volt, aki felfigyelt rá: „Az allegorikus témájú képek között érdekes összehasonlításra ad alkalmat *Maróti* Gézának *Tirol* című nagy olajfestménye és *Mednyánszky* László bárónak *Szerbiában* című tanulmánya. Az előbbinek erőltetett szimbolikus megoldásával szemben Mednyánszky László két alakkal drámai erővel és virtuóz kifejező-képességgel érzékíti meg a tönkrejutott nemzet tragikumát, mérhetetlen fájdalmát. Utóbbi egész sorát állítja ki pompás megfigyelésről tanúskodó tanulmányainak.”¹⁴⁹

A legtöbb kritikus még ekkor is a tájképek vagy tájhátterek szépségét, hangulatát hangsúlyozta: a „kiállítást a magyar piktúra jelentékeny napjává avatja *Mednyánszky* László báró kollekciója, mely messze fölötte a kiállítás egyébként nagyon tisztes színvójának, a nagy művész igazi élményein át mutatja meg nekünk, hogy iskolai, történelmi és harci piktúrán túl mit lehet és mit szabad csak a művészet formanyelvén e világok omlásából közvetíteni. Itt nem témák, véres ütközetek megmevített pillanatai, torzult arcok olcsó pátosza beszél, hanem színek és formák szépsége, amely mélyebben érint és erősebb hatásokat vált ki, mint bármely tragikussá stilizált gesztus. Egy tavaszi hóolvadás színessége a maga gyér és nem jelentékeny emberfiguráival, mind a tragikumból mérhetetlenül sokat ad – és mindennek fölött piktúrát, igazi művészetet.”¹⁵⁰

A kritika lehetőségeiről és korlátairól szól az a beszámoló, amely a hadikiállításról utolsóként jelent meg. „*Mednyánszky* László [...] képei valóságos *Mednyánsz-*

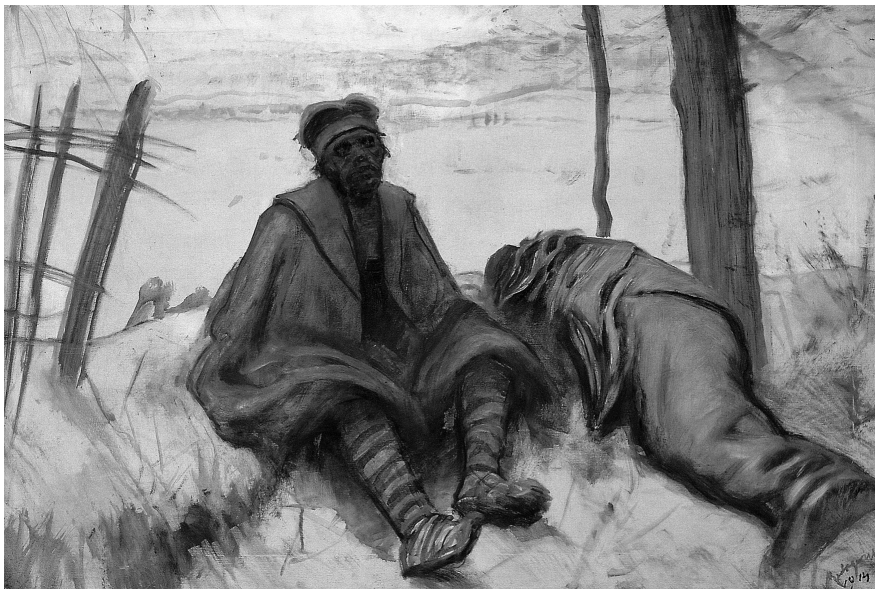
¹⁴⁶ (i. e.) [Iván Ede]: Hadikiállítás. *Népszava*, 1917. február 11. 11.

¹⁴⁷ -x.: Téli műkiállítások. *Katholikus Szemle*, 1918. február 133-143.; (f. g.) [Felek Gyéza]: A Múcsarnok téli tárlata. *Pesti Napló*, 1917. november 10. 6.

¹⁴⁸ Radisics Elemér: Tavaszi kiállítás. *Budapesti Hirlap*, 1918. március 23. 3-4.

¹⁴⁹ (r. e.) [Radisics Elemér] A sajtóhadiszállás kiállítása. *Budapesti Hirlap*, 1918. május 26. 10-11.

¹⁵⁰ (blt. l.) [Bálint Lajos]: A sajtóhadiszállás festői. *Világ*, 1918. május 26. 12.

10. Mednyánszky László: Szerbiában, 1914. Olaj, Vászón, 67, 6 x 100 cm, MNG
 ltsz.: FK 5245 © Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

ky-ünnepéllýé teszük ezt a gyűjteményt. Abból a mélységes költészetből, amely Mednyánszky tájképein itt is előmlük, majdnem semmit sem adhatnak vissza a reprodukciók. Látni kell ezeket a látomászerűen elősorakozó színeköteményeket, csak látni, mert írni is alig lehet róluk akként, hogy valamit is megsejtessünk felőlük.”¹⁵¹

Végigtekintve a kritikákon, melyek Mednyánszky figurális műveit megemlétték, levonhatjuk azt a következtetést, hogy a kritikusok nagy része valóban alig írt valami érdemit, alig sejtett meg valamit a képek lényegéből. A többség nem ismerte fel a figurális művek jelentőségét, a tájképekkel való egyenrangúságát, s legkevésbé e képek jelentésgazdagságát. A képek leírása, elemzése többnyire felszínes volt, ritkán jutott el valami mélyebb jelentésréteg feltárásáig. Pedig erre nagy szüksége lett volna a közönségnek. A szokatlannak, az újnak az elfogadtatásában nagy szerepe lett volna a sajtónak, a kritikának, az elemzésnek, az értelmezésnek.

A szerény méretű és mélységű sajtóvisszhang áttekintése azonban azt a közvélekedést egyértelműen megcáfolja, amit Mednyánszky első monográfsa, Schanzer Mária így fogalmazott meg 1935-ben: „Mednyánszky műveinek legnagyobb része tájkép. Nagyszabású alakos kompozíciókat, zsánerképeket sohasem festett. Ha fel is ébred néha érdeklődése a figurális problémák iránt, ez az érdeklődés sohasem válik döntővé. Leginkább egy vagy két alak szerepel csak ilyfajta képein, s ezeken is csak az alak külső természeti megjelenésének mikéntje foglalkoztatja, anélkül hogy az alakok összekapcsolása vagy magányos megjelenítése mögött eszmei tartalmat igye-

¹⁵¹ A sajtóhadiszállás műkiállítás. *Vasárnapi Ujság*, 1918. június 16. 375.

keznek kifejezni. [...] Ezek kizárólag fej- és alaktanulmányok [...] melyek kevésbé ismeretesek, mint tájképei, hiszen a párizsi kiállítástól eltekintve a budapesti kiállításokon alig egy-kettő szerepelt. A kritika sem foglalkozott ezekkel”¹⁵²

A sajtóvisszhang ismerete alapján ma már elmondható, hogy ez a sokáig élő téves közfelfogás tényszerűen sem igaz, nem állítható az, hogy Mednyánszky alig festett figurális képeket, s ezekből is csupán egyet-kettőt állított ki, s természetesen az sem igaz, hogy ezekkel a kritika egyáltalán nem foglalkozott.

Fölvethető azonban még az a kérdés, hogy mért oly későn ismerte fel szakma és közönség Mednyánszky figurális képeinek jelentőségét. (Az áttörés Kállai Ernő 1943-ban megjelent könyve és Mednyánszky akkor rendezett gyűjteményes kiállítása következtében történt meg.) A korábbi tartózkodásnak, félreértésnek és elutasításnak feltehetően több oka volt. A közízlés viszonylagos elmaradottsága, a hagyományos értékek: szépség, harmónia ábrázolása, hazafias ideálok, erkölcsi normák közvetítése melletti kitartás megnehezítette az új, a szokatlan elfogadását. Mednyánszky életének utolsó két és fél évtizedében festett figurális képei radikálisan szakítottak a hagyományos zsáner-műfaj akadémiai hierarchiába illeszkedő kritériumaival. Úgy ábrázolt „hősöket”, jeleneteket, többalakos kompozíciókat, hogy a képeknek nem volt egyértelműen felismerhető szüzséje, nem volt olyan eligazító címe, amely valamilyen irodalomból, történelemből, bibliából vagy az antik mitológiából ismert figurára vagy cselekményre utalt volna.

A kritikusok helyzetét megnehezítette, hogy Mednyánszky életének utolsó negyedszázada ugyan egybeesett a modern magyar képzőművészet kibontakozásának korszakával, Mednyánszky figurális művészete azonban nem kapcsolódott sem a nagybányai mozgalomhoz, sem Rippl-Rónai vagy Vaszary franciás irányultságú modernségéhez, sem a legfiatalabbak Cézanne, Gauguin, Matisse eredményeire támaszkodó törekvéseihez. Talán ha lett volna olyan kritikus, akinek nagyobb a rálátása a modern osztrák művészetre és annak szellemi hátterére, akkor sikerült volna Mednyánszky csavargó-képeit tágabb összefüggés-rendszerben értelmezni, s jelentésrétégeit mélyebben feltárni.

(Mednyánszky egyébként sok-sok éven át élt Bécsben, s mindvégig figyelemmel kísérte a bécsi művészeti életet.)

De a befogadás elmaradásában végsősoron szerepe volt a valóságtól való elfordulásnak is. A közönség és a kritika egy része nem fogadta el Mednyánszky ábrázolásait, mert nem fogadta el valóságként azt az élmény-alapot, amelyből Mednyánszky kiindult. Az alantas, a rút, az ocsmány, a torz, a beteges, a szenvedő elutasítása, kizárása az esztétikumból teljesen ellentétes Mednyánszky szemléletével, magatartásával, a szegények, az elesettek iránt érzett szolidaritásával, segíteni akarásával.

A konfliktus jobb megértését talán elősegíti, ha felidézzük Fülep Lajos néhány Jakob Burckhardtról írt mondatát. Burckhardt elutasította Rembrandt művészetének nagy részét, „azt a Rembrandtot, akit mi éppen valóságglátása, lélek-látása okán Shakespeare és Dosztojevszkij mellé teszünk. Burckhardt ítéletének végső motívuma

¹⁵² Schanzer Mária: *Mednyánszky*. Budapest, 1935. 10., 31.

nyilvánvaló. Ez az ítélet nem merőben esztétikai-művészeti, amelyenként tekintetni kíván. Rembrandt bűne: az idealizálatlan, közönséges valóság, az, amit Burckhardt »csőcselékszerűnek« nevez, s amit mi nem érzünk ilyennek, bár bizonyos, nem fakad egy tőről a görög és renaissance idealizálással, [...] Nem maga ez a művészet – az a világ nem kell neki, amelyben ilyen művészet születhetett.”¹⁵³

¹⁵³ Fülep Lajos: Rembrandt és korunk. In: Fülep Lajos: *Művészet és világnézet. Cikkek, tanulmányok 1920–1970*. Vál., szerk., a jegyzeteket, a bibliográfiát és a névmutatót összeáll.: Tímár Árpád. Budapest, 1976. 595–596.